

**UCHWAŁA NR XXXVII/269/2017
RADY GMINY LIPIE**

z dnia 15 września 2017 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami gminy Lipie na lata 2017 - 2020”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j.Dz.U. z 2016r. poz. 446 z późn.zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j.Dz.U. z 2014r. poz. 1446 z późn.zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

**Rada Gminy w Lipie
uchwała, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami gminy Lipie na lata 2017 - 2020” w brzmieniu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Lipie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady
Gminy Lipie

Zbigniew Bystrzykowski

Załącznik nr 1 do uchwały nr XXXVII/269/2017

Rady Gminy Lipie

z dnia 15 września 2017r.

**PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY LIPIE
NA LATA 2017 - 2020**

**OPRACOWANIE:
mART Marta Mokanek
ewidencjazabytkow@gmail.com**

LIPIE, CZERWIEC 2017

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	22
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	31
5.2.1. Charakterystyka gminy	32
5.2.2. Zarys historii gminy	34
5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne	36
5.4. Dziedzictwo niematerialne	48
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	50
5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków	50
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	52
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	53
5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	57
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	62
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Lipie	65
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	71
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	73
9.1. Dotacje	74
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	79
9.3. Środki europejskie	80
10. Realizacja i finansowanie przez gminę Lipie z zakresu ochrony zabytków	84
11. Bibliografia	86
12. Spis tabel i zdjęć	87

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Lipie jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami Programu mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, Gminny program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony

i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu Programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomości, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz

gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną,

tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1817 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane przy zabytkach.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronę zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,

- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów

ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

• **Strategia rozwoju Polski Południowej do roku 2020**

Strategia rozwoju Polski Południowej do roku 2020 została przyjęta uchwałą nr 3 przez Radę Ministrów dnia 8 stycznia 2014 r. Dokument powstał na bazie Strategii dla Rozwoju Polski Południowej w obszarze województw małopolskiego i śląskiego do roku 2020, przyjętej przez sejmiki województw małopolskiego i śląskiego w dniu 5 kwietnia 2013 r. Na potrzeby niniejszego dokumentu Polska Południowa zdefiniowana została jako makroregion obejmujący dwa województwa: małopolskie i śląskie.

Strategia Rozwoju Polski Południowej do roku 2020 identyfikuje możliwości współpracy pomiędzy województwami śląskim i małopolskim oraz wskazuje kierunki interwencji umożliwiające rozwijanie i zacieśnianie tej współpracy. Konsekwencją wspólnych inicjatyw podejmowanych przez oba województwa oraz rząd będzie kreowanie Polski Południowej jako silnego i konkurencyjnego obszaru w Europie.

Cel główny Strategii został zdefiniowany w następujący sposób: Polska Południowa nowoczesnym i atrakcyjnym regionem Europy.

Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech celów strategicznych:

- pierwszy cel strategiczny zorientowany na wzmocnienie relacji i integrację Europy: Europa górnośląsko - krakowskiego: Europol górnośląsko - krakowski obszarem koncentracji innowacji i kreatywności, wyznaczającym trendy rozwojowe i wpisującym się w sieć najdynamiczniej rozwijających się metropolii europejskich;
- drugi cel strategiczny zorientowany na łączenie aktywności podmiotów i potencjałów endogenicznych całego makroregionu oraz poszerzanie możliwości współpracy i realizowania projektów rozwojowych w Polsce Południowej: Polska Południowa przestrzenią partnerskiej współpracy na rzecz efektywnego wykorzystywania możliwości rozwojowych;

- trzeci cel strategiczny zorientowany na wzmacnianie pozycji makroregionu w otoczeniu, w szczególności dzięki zwiększaniu atrakcyjności makroregionu dla podmiotów w otoczeniu: Polska Południowa miejscem przyciągającym ludzi, podmioty i inicjatywy wzmacniające potencjały makroregionu.

W obszarze turystyki i kultury region Polski Południowej jest obszarem charakteryzującym się wysoką atrakcyjnością turystyczną. Jest także ważnym ośrodkiem kulturalnym na mapie kraju. Posiada dużą liczbę instytucji kultury wysokiej o charakterze widowiskowym. Pasuje się w czołówce regionów pod względem liczby wystaw o znaczeniu krajowym i międzynarodowym.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Lipie omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim: Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000 - 2020, Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+”, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014 - 2017, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie na lata 2017 - 2020 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa:

- **Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020**

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006 - 2020 została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 28 sierpnia 2006 r. Jest to dokument, który określa cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań.

W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do: uczestnictwa w kulturze, efektywnego zarządzania kulturą twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego - w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego - w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Dla celu III, najważniejszego pod względem ochrony zabytków, ustalono następujące kierunki działań:

- rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- rewitalizacja obiektów i terenów poprzemysłowych znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, - tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

• **Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+”**

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+” została przyjęta uchwałą nr IV/ 38.2 2013 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 1 lipca 2013 r. Strategia ta stanowi aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020”, przyjętego przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą nr III/47/1/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 17 lutego 2010 r.

Wizja rozwoju województwa śląskiego w perspektywie 2020+:

Województwo śląskie będzie regionem zrównoważonego i trwałego rozwoju stwarzającym mieszkańcom korzystne warunki życia w oparciu o dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy wykorzystującym zróżnicowane potencjały terytorialne i synergii pomiędzy partnerami procesu rozwoju.

Na podstawie określonej wizji rozwoju wykraczającej poza horyzont czasowy strategii, wyznaczono obszary priorytetowe, cele strategiczne i cele operacyjne, a następnie określono kierunki działań do roku 2020.

W strategii sformułowano cztery strategiczne cele rozwojowe:

Cel I - Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjności i kreatywności;

Cel II - Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie;

Cel III - Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni;

Cel IV - Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

W ramach celu strategicznego III znalazły się kierunki służące wysokiemu poziomowi ładu przestrzennego i efektywnego wykorzystania przestrzeni, a wśród nich jeden, mający bezpośredni związek z opieką nad dziedzictwem kulturowym: „Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych”.

• **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014 - 2017**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014 - 2017 został przyjęty uchwałą nr IV/48/7/2014 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 10 marca 2014 r. Program ten jest trzecim Programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy program obejmował lata 2006 - 2009, przyjęty został uchwałą nr II/53/2/2006 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 25 października 2006 r. Następnie opracowana została jego aktualizacja - Wojewódzki programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2010 - 2013, który przyjęty został uchwałą nr III/48/2/2010 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 17 lutego 2010 r.

Przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym celem programu jest poprawa stanu zachowania zabytków, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

W programie sformułowano następującą misję Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014 - 2017: Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie.

W celu realizacji sformułowanej misji, wyznaczono dwa cele strategiczne, wraz z celami operacyjnymi i kierunkami działań:

Cel strategiczny I - Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 - Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.

Cel operacyjny I.2 - Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.

Cel operacyjny I.3 - Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Cel strategiczny II - Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 - Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny II.2 - Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

Wśród najważniejszych kierunków działań wymieniono między innymi:

- weryfikacja zabytków województwa;
- tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami;
- marketing produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych;
- konserwacja i adaptacja zabytków;
- kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych;
- wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym;
- popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego, został uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego 21 lipca 2004 r. Jest to dokument planowania strategicznego, który określa działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, wyznacza cel generalny polityki przestrzennej, który zdefiniowano jako kształtowanie harmonijnej struktury przestrzennej województwa śląskiego, sprzyjającej wszechstronnemu rozwojowi województwa. Ponadto określono sześć celów operacyjnych.

Cele związane z ochroną zabytków i opieką nad nimi zostały ulokowane w ramach dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa, wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej oraz ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych (cele operacyjne I - III).

W ramach pierwszego obszaru wyznaczono kierunek: „Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego”, którego realizacja odbywać się będzie poprzez:

1. Podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpisanie na listę UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego;
2. Tworzenie markowych produktów turystycznych;
3. Tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

W ramach drugiego obszaru wyznaczono dwa kierunki:

1. Promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren;
2. Rewitalizacja miejskich dzielnic.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego prezentuje zestawienie wskaźników monitorowania. Żaden z nich nie odnosi się jednak bezpośrednio do kwestii opieki nad zabytkami.

• Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego

Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego (RIT) jest narzędziem, który służy wdrażaniu Regionalnych Inwestycji Terytorialnych. Na mocy uchwały Zarządu Województwa Śląskiego nr 1276/261/IV/2013 z 11 czerwca 2013 r. Subregion Północny jest obszarem podlegającym interwencji z wykorzystaniem instrumentu RIT. Obecnie obowiązująca strategia została opracowana w 2016 r., jest to aktualizacja Strategii opracowanej w 2015 r.

Strategia RIT Subregionu Północnego formułuje następującą wizję Subregionu - co najmniej do 2020 roku - nawiązującą do jego głównego ośrodka miejskiego: Częstochowskie atrakcyjnym i konkurencyjnym subregionem w strukturze regionalnej kraju oraz misję strategiczną: Subregion Północny - bogaty różnorodnością miejsc i kultury życia - podejmuje wyzwania o jak najlepsze wykorzystanie szans i okazji rozwojowych dla kształtowania

i umacniania spójności jego terytorium oraz tworzenia warunków sprzyjających samorealizacji jednostek, rodzin i grup społecznych.

W obszarze zabytków, dla priorytetu C: Subregion Północny bogaty różnorodnością kulturową i przyrodniczą, chroniący wysoką jakość środowiska naturalnego poprzez efektywne wykorzystanie zasobów, wyznaczono następujące działania:

C.3. Kreatywne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Wskazane działanie C.3 (priorytet inwestycyjny 6c) realizowane będzie ze środków własnych samorządów terytorialnych oraz środków pozyskanych w drodze konkursu z RPO WSL na lata 2014 - 2020.

Cel - zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu.

Typy przedsięwzięć:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

Projekty będą przyczyniać się do poprawy dostępu do kultury, atrakcyjności obiektów kulturowych, wzmocnienia funkcji edukacyjnych i zwiększenia udziału mieszkańców regionu w kulturze, co stanowić będzie uzupełnienie innych, tzw. „miękkich” form wsparcia kultury w programach EU takich jak: Kreatywna Europa czy Europa dla obywateli. Odpowiednie wykorzystanie zasobów kulturowych oraz rozwój powiązanej z nimi oferty kulturalnej, przyczynią się również do podnoszenia potencjału turystycznego, co ma pozytywny wpływ na rozwój społeczno - gospodarczy.

Dla priorytetu D: Wzmocnienie regionotwórczych funkcji Częstochowy oraz jej powiązań z otaczającym obszarem funkcjonalnym, wyznaczono następujące działania:

D.1. Wzmacnianie funkcji Częstochowy jako regionalnego centrum usług społecznych, gospodarczych, turystycznych, kulturalnych i edukacji na poziomie wyższym.

Wskazane działanie D.1 realizowane będzie ze środków własnych samorządów terytorialnych oraz środków pozyskanych w drodze konkursu z POIiŚ 2014-2020 w ramach m.in Osi priorytetowej VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, działania 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury. Działanie nie dotyczy uzgodnień wykorzystania środków z puli dedykowanej RIT. Nie wpływa także bezpośrednio na wskaźniki przedstawione w aneksie nr 1 dotyczą one tylko działań realizujących cele szczegółowe RIT.

Typy przedsięwzięć:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy obiektach i na obszarach zabytkowych i zespołach tych obiektów oraz w ich otoczeniu;
- Rozbudowa, przebudowa i remont niezabytkowej infrastruktury na cele działalności kulturalnej, edukacji artystycznej, archiwów;
- Zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej oraz realizacji prac konserwatorskich;
- Modernizacja wystaw stałych;

- Ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków;
- Konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji;
- Zabezpieczenie obiektów przed kradzieżą i zniszczeniem.

Na poziomie powiatu kłobuckiego opracowane dokumenty nie zawierają postulatów dotyczących opieki i ochrony zabytków. W większości są nieaktualne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie zgodny jest z dokumentami:

- **Strategii Rozwoju Gminy Lipie na lata 2012 - 2020**

Strategii Rozwoju Gminy Lipie na lata 2012 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XXV/181/2012 przez Radę Gminy Lipie dnia 27 kwietnia 2012 r. Strategia stanowi podstawę do prowadzenia przez władze samorządowe długookresowej polityki rozwoju. Dokument przedstawia sposób alokacji zidentyfikowanych zasobów gminy przy określonych warunkach zewnętrznych. Określa priorytetowe obszary działań oraz zestawy celów i zadań koniecznych do realizacji zrównoważonego rozwoju.

Niniejszy dokument służy jako punkt odniesienia dla działań o charakterze rozwojowym, podejmowanych ze środków własnych budżetu Gminy Lipie, ze środków budżetu Unii Europejskiej oraz z innych zewnętrznych źródeł finansowania.

Wszelkie działania podejmowane w gminie Lipie winny być podporządkowane realizacji nadrzędnej misji: Gmina Lipie to gmina przyjazna mieszkańcom, atrakcyjna dla turystów i otwarta dla inwestorów. Kierując się zasadami zrównoważonego rozwoju, gmina pragnie rozwijać turystykę, rolnictwo i gospodarkę lokalną w oparciu posiadane zasoby przyrodnicze, geograficzne i historyczne.

Misja Gminy Lipie realizowana będzie w trzech strategicznych obszarach (domenach): Rozwój ekonomiczny, Atrakcyjność turystyczna, Jakość życia mieszkańców. W obszary te wpisują się cele strategiczne, którym z kolei odpowiadają cele operacyjne i poszczególne zadania służące realizacji tych celów. Zadania będą realizowane poprzez konkretne działania o charakterze inwestycyjnym, szkoleniowym, informacyjnym oraz marketingowym.

W Strategii w obszarze zabytków wskazano na zadania w obszarze strategicznym II. Atrakcyjność turystyczna. Dla którego wyznaczono cele strategiczne, operacyjne wraz z zadaniami:

Cel Strategiczny I. Wykreowanie gminy jako atrakcyjnego miejsca turystycznego.

Cel operacyjny I: Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.

II.I.I.1. Wytyczenie i organizacja ścieżek pieszych i rowerowych biegnących przez atrakcyjne i ciekawe miejsca Gminy.

II.I.I.2. Wytyczenie i rozbudowa szlaków turystycznych oraz turystycznych ścieżek tematycznych.

II.I.I.3. Budowa i rozwój infrastruktury okołoturystycznej.

II.I.I.4. Atrakcyjne zagospodarowanie rzeki oraz terenów leśnych na cele turystyczne.

II.I.I.5. Adaptacja zalewu w Dankowie do celów rekreacyjno - wypoczynkowych.

II.I.I.6. Rozbudowa oferty Ośrodka Sportu i Rekreacji w Troninach.

Cel operacyjny II: Kreowanie specyficznych produktów turystycznych.

II.I.II.1. Wypromowanie produktów lokalnych.

II.I.II.2. Aktywizacja agroturystyki, jako lokalnego produktu turystycznego.

II.I.II.3. Szkolenia dla mieszkańców w zakresie turystyki, agroturystyki i świadczenia usług turystycznych.

II.I.II.4. Organizacja imprez turystycznych (rajdy rowerowe, spływy kajakowe) oraz imprez promocyjnych np. „święto nietoperza”, jarmarki produktów lokalnych, turniejów rycerskich, festiwal piosenki szuwarowej, ludowe muzykowanie.

II.I.II.5. Modernizacja i rozbudowa ośrodka turystycznego w Troninach.

II.I.II.6. Turystyczne i edukacyjne wykorzystanie jaskini Szachownica i Załęczańskiego Parku Krajobrazowego.

II.I.II.7. Promocja wypoczynku na terenie Załęczańskiego Parku Krajobrazowego.

II.I.II.8. Upowszechnianie rolnictwa ekologicznego wspierającego ofertę turystyczną gminy.

Cel operacyjny III: Działania skierowane na zachowanie dziedzictwa historycznego, przyrodniczego i kulturowego.

II.I.III.1. Renowacja obiektów architektonicznych i historycznych: cmentarz ewangelicki w Natolinie, Twierdzy w Dankowie, parku w Parzymiechach.

II.I.III.3. Utrzymanie istniejących form ochrony przyrody.

II.I.III.3. Pielęgnowanie tradycji i dziedzictwa kulturowego.

II.I.III.4. Umieszczenie tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych, pomnikach i innych miejscach pamięci.

Cel operacyjny IV: Promocja walorów turystycznych gminy.

II.I.IV.1. Opracowanie koncepcji rozwoju Gminy Lipie, jako terenów atrakcyjnych turystycznie.

II.I.IV.2. Promocja wewnętrzna - tworzenie wśród mieszkańców gminy korzystnego klimatu dla rozwoju turystyki.

II.I.IV.3. Zewnętrzna promocja turystyczna (foldery, katalogi, strona internetowa).

II.I.IV.4. Oznakowanie turystyczne gminy, w tym opracowanie i lokalizacja tablic informacyjnych dotyczących zasobów kulturowych i turystycznych, planów miejscowości.

II.I.IV.5. Opracowanie mapy i przewodnika turystycznego po gminie.

II.I.IV.6. Kreowanie ekologicznego wizerunku gminy.

II.I.IV.7. Wypromowanie imprezy lokalnej - identyfikującej gminę w otoczeniu.

• Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania Zielony Wierzchołek Śląska na lata 2014 - 2020

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania Zielony Wierzchołek Śląska na lata 2014 - 2020 została przyjęta uchwałą nr 1/2017 WZC z dnia 13.04.2017 r.

W skład LGD Zielony Wierzchołek Śląska wchodzi 8 gmin powiatu kłobuckiego: Kłobuck, Krzepice, Lipie, Opatów, Panki, Popów, Przystajń, Wręczyca Wielka oraz gmina Blachownia wchodząca w skład powiatu częstochowskiego.

Lokalna Strategia Rozwoju powstawała przy udziale lokalnej społeczności. Cały proces tworzenia LSR powstawał w 5 etapach: opracowanie diagnozy i analizy SWOT dla obszaru objętego LSR, ustalenie hierarchii celów oraz wskaźników do osiągnięcia, ustalenie procedur oraz kryteriów wyboru operacji, opracowanie zasady monitoringu oraz ewaluacji realizacji zadań LSR, opracowanie planu komunikacyjnego.

W rozdziale 3.8. została opisana kultura oraz zabytki na terenie gminy.

Obszar LGD zachowuje dziedzictwo kulturowe i rozwija swoją kulturę poprzez min. organizację różnorodnych i ciekawych imprez na swoim terenie. Sięgając do tradycji kształtują dzisiejsze poczucie tożsamości lokalnej i są lekcją dla młodych pokoleń.

Cele ogólne sformułowano w następujący sposób:

Cel ogólny 1. Rozwój gospodarki i tym samym poprawa warunków na rynku pracy,

1. Rozwój turystyki, w tym agroturystyki i turystyki kulturowej - rozbudowa bazy i infrastruktury turystyczno-reakcyjnej np. szlaków rowerowych i edukacyjnych, rozwój rozpoznawalnych produktów turystycznych; skuteczna promocja

Cel ogólny 2: Poprawa stanu środowiska naturalnego i jakości życia mieszkańców

1. Ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowo - historycznego terenu oraz poprawa infrastruktury i świadomości w zakresie ochrony środowiska - rozwój kanalizacji, redukcja niskiej emisji m. in. poprzez rozwój prosumenckich źródeł energii odnawialnej.

Cele „Ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowo - historycznego terenu” oraz „Poprawa infrastruktury i świadomości w zakresie ochrony środowiska - rozwój kanalizacji, redukcja niskiej emisji m. in. poprzez rozwój prosumenckich źródeł energii odnawialnej” połączono jeden cel szczegółowy realizowany ze środków EFRROW - Cel szczegółowy 2.1: „Ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowo - historycznego terenu oraz poprawa infrastruktury i świadomości w zakresie ochrony środowiska, a także przeciw działaniu zmianom klimatu - rozwój kanalizacji, redukcja niskiej emisji m. in. poprzez rozwój prosumenckich źródeł energii odnawialnej”. Cel ten poza działaniami określonymi w tym celu, osiągnąć będzie w innych celach szczegółowych poprzez preferowanie w kryteriach lokalnych wyboru projektów rozwiązań proekologicznych. Poprawa infrastruktury w zakresie ochrony środowiska i przeciwdziałania klimatu realizowana związana z rozwojem kanalizacji czy redukcją niskiej emisji realizowana będzie przez samorządy terytorialne, jak również podmioty prywatne. Samorządy będą mogły pozyskać środki na ten cel z PROW w Działaniu M7 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich i w RP województwa śląskiego.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipie

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipie zostało przyjęte uchwałą nr XLIII/396/2013 przez Rady Gminy Lipie dnia 27 grudnia 2013 r. Niniejszy dokument stanowi zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipie, uchwalonego przez Radę Gminy Lipie 28 grudnia 2001 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Jest wyrazem jego poglądów i postanowień związanych z rozwojem gminy. Głównym zadaniem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma za zadanie także sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, dzięki czemu staje się ono dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy, a jednocześnie posiadać będzie charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów jego ochrony: Naczelną rolę przy kształtowaniu systemu osadniczego gminy miał układ komunikacyjny. W oparciu o ten układ następował rozwój osadnictwa w gminie. Historycznie ukształtowane i złożone układy przestrzenne występują we wsiach Lipie i Parzymiechy. Pozostałe jednostki osadnicze to głównie rzędówki i ulicówki o zabudowie zlokalizowanej wzdłuż drogi.

Przy uwarunkowaniach wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej opisano rys historyczny gminy oraz środowisko kulturowe.

Zachowane zasoby dziedzictwa kulturowego, obejmujące cenne zabytki wpisane do rejestru zabytków i ewidencji, historycznie ukształtowane układy przestrzenne, miejsca koncentracji podziemnych warstw kultury, a także tradycja regionu stanowią wartości podlegające ochronie prawnej i pozwalające na wyodrębnienie obszarów o znaczących walorach środowiska kulturowego. Spośród licznych elementów dziedzictwa kulturowego na szczególną uwagę zasługują głównie:

- wieś Danków, Lipie, Parzymiechy, Rębielice Szlacheckie i Szyszków historycznie ukształtowane w złożone układy przestrzenne,
- wsie o ukształtowanych układach ruralistycznych z zespołami zabudowy,
- zabytkowe zespoły i układy sakralne,
- cmentarze,
- dawne dwory z założeniami parkowymi,
- stanowiska archeologiczne.

We wsiach gminy Lipie odnotowano obecność obiektów mających wartość historyczno - kulturową, lecz nie wpisanych do rejestru zabytków. Ponadto ochronie podlegają znajdujące się na terenie gminy stanowiska archeologiczne będące świadectwem wielowiekowego osadnictwa. Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków.

Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wytyczne określania w planach miejscowych zasad wynikających z potrzeb ochrony zabytków i parków kulturowych: Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami zobowiązuje wszystkich obywateli do ochrony dóbr kultury, natomiast samorząd terytorialny zobowiązuje do zapewnienia w tym celu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych. Na mocy przepisów o ochronie zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się bądź wartych wpisania do gminnej ewidencji zabytków. Na etapie planu miejscowego należy ustalić właściwy sposób ochrony tych zabytków. Obiekty o szczególnych walorach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie. Niniejsze studium określa podstawowy kierunek tych działań. Dla właściwego ustalenia działań z zakresu niezbędnej i pożądanej ochrony dóbr kultury celowe jest opracowanie studium ochrony i kształtowania krajobrazu dla obszaru całej gminy.

Zabiegi konserwatorskie mają na celu głównie:

- zachowanie walorów historycznych,
- wyeksponowanie regionalnej odrębności,
- eliminację elementów zagrażających ochronie i eksponowaniu zabytków,
- zachowanie równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem przestrzennym.

Studium proponuje wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących tereny posiadające wartości kulturowe i krajobrazowe, przedstawiono je na rysunku studium. Zasięgi stref mają charakter wstępny, bez wykonania szczegółowych studiów i wymagają uszczegółowienia na etapie opracowywania planów miejscowych poszczególnych terenów.

Strefa „A” ochrony konserwatorskiej zespoły twierdzy bastionowej w Dankowie, obejmuje teren w granicach murów obwodowych. Obowiązuje:

- zachowanie układu zespołu,
- konserwacja i remont istniejących obiektów (kościół, bastionów i murów obwodowych),
- zakaz lokalizacji w obrębie strefy nowych kubatur.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje:

- teren cmentarza rzymsko - katolickiego w granicach ogrodzenia w Parzymiechach,
- teren cmentarza ewangelickiego w Lindowie, w historycznych granicach,
- teren cmentarza ewangelickiego w Natolinie.

Obowiązuje:

- utrzymanie rozplanowanego cmentarza,
- konserwacja zachowanych elementów zabytkowej architektury, w tym także ogrodzenia i bram; w przypadku konieczności poszerzenia terenu cmentarza dopuszcza się wykonanie w istniejącym murze furtek, prowadzących do nowej części cmentarza,
- konserwacja i utrzymanie „In situ” nagrobków sprzed 1939 r.,
- zakaz usuwania starodrzewów.

Strefa „B2” ochrony konserwatorskiej obejmuje:

- Teren założenia dworskiego w Lipiu, w granicach ogrodzenia,
- Teren założenia dworskiego w Parzymiechach, w granicach ogrodzenia.

Obowiązuje:

- utrzymanie rozplanowania obiektów historycznych w zespole oraz ich konserwacja,
- zakaz usuwania starodrzewów,
- zakaz wprowadzania nowej zabudowy, chyba, że w miejscu nie istniejącej historycznej.

Strefa „B3” ochrony konserwatorskiej obejmuje teren zespołu kościelnego w Parzymiechach. Obowiązuje:

- zachowanie układu zespołu,
- konserwacja zachowanych obiektów wraz z ogrodzeniem, - zakaz usuwania starodrzewów.

Strefa „B4” ochrony konserwatorskiej obejmuje obszar wsi Rębielice Szlacheckie, Zbrojewsko, Parzymiechy i Lipie: Obowiązuje:

- utrzymanie podziałów parcelacyjnych na głębokość działki siedliskowej,
- utrzymanie wewnętrznej ulicy wiejskiej,
- ograniczenie gabarytów nowo wznoszonych budynków generalnie do 3,5 m do poziomu okapu, wyższe budynki (do 2-ch kondygnacji) za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zakaz stosowania płaskich dachów lub z przesuniętą kalenicą, wymóg stosowania dachów wysokich - symetrycznych.

Postuluje się :

- utrzymanie tradycyjnego układu budynków na działce,
- nawiązanie w bryle do tradycyjnego budownictwa występującego na terenie wsi (parter, dwuspadowy dach).

Strefa „B5” ochrony konserwatorskiej obejmuje zespół pofolwarczny majątku Parzymiechy. Obowiązuje:

- zachowanie i konserwacja dawnej alei dojazdowej (lipowej),
- zachowanie tradycyjnego układu zespołu oraz ograniczenie wysokości nowych i przebudowanych obiektów do 2 kondygnacji z wymogiem stosowania dachów wysokich symetrycznych,
- teren cmentarza w historycznych granicach w miejscowości Danków.

Strefa „E” ochrony ekspozycji-obejmuje ekspozycje zespołu twierdzy bastionowej w Dankowie.

Strefa „E1” ochrona ekspozycji twierdzy bastionowej w Dankowie od strony południowej.

Strefa „E2” ochrony ekspozycji twierdzy bastionowej w Dankowie od strony północnej Dla stref „E1” i „E2” postuluje się:

- lokalizacja nowych obiektów kubaturowych wyłącznie na terenach wyznaczonych w planie,
- lokalizacja wyłącznie obiektów parterowych o maks. wysokości do 3,5 m od średniej poziomu terenu do gzymsu lub okapu; dachy dwuspadowe symetryczne o nachyleniu połaci dachowej w granicach 30 - 40,
- zakaz lokalizacji napowietrznej sieci elektroenergetycznej, przemysłowych masztów i reklam wielkoformatowych,
- adaptacja istniejącej zabudowy z zakazem rozbudowy wysokościowej (nadbudowy),
- zakaz budowy ogrodzeń pełnych i ogrodzeń z prefabrykowanych elementów betonowych,

- zakaz nowych nasadzeń wysoka roślinnością.

Strefa „K” ochrony krajobrazu obejmuje: Teren podworski w miejscowości Lipie poza ogrodzeniem parku obejmujący stawy i zadrzewienia.

Postuluje się:

- adaptacje istniejącego zagospodarowania w granicach strefy,
- wymóg konserwacji oraz zakaz likwidacji zadrzewień,
- uzupełnienia drzewostanu zgodnie z pierwotnymi nasadzeniami.

Strefy ochrony archeologicznych dóbr kultury:

Strefa „W” - ściślejszej ochrony archeologicznej dóbr kultury obejmuje teren o rozpoznanej zawartości ważnych reliktywów archeologicznych, wpisanych do rejestru zabytków, podlegających ochronie konserwatorskiej.

Strefa W-1: obejmuje stanowiska archeologiczne Zbrojewsko

Rodzaj stanowiska: osada kultury łużyckiej - okres halsztacki,

Pojedynczy grób kult. pomorskiej - okres lateński,

Gródek stożkowaty - XIV wiek

Strefa W-2: obejmuje stanowisko archeologiczne Zbrojewsko

Rodzaj stanowiska :osada kultury łużyckiej ,

Osada kultury przeworskiej - ok. wpływów rzyms.

Strefa W-3: obejmuje stanowisko archeologiczne Zbrojewsko

Rodzaj stanowiska :cmentarzysko kultury przedłużyckiej,

Cmentarzysko kultury łużyckiej - ep. brązu i ok. hal.

Osada kultury przeworskiej - ok. wpływów rzyms.

Strefa W-4 obejmuje stanowisko archeologiczne Danków

Rodzaj stanowiska :ślady osadnictwa –epoka kamienia,

Osada kultury łużyckiej

Strefa W-5 obejmuje stanowisko archeologiczne Danków

Rodzaj stanowiska: twierdza nowożytna

Strefa W-6: obejmuje stanowisko archeologiczne Danków

Rodzaj stanowiska: osada kultury łużyckiej,

Osada kultury przeworskiej -ok. wpływów rzyms.

Ślady osadnictwa epoki kamienia i ok. nowożytn.

Strefa W-7 obejmuje stanowisko archeologiczne Danków

Rodzaj stanowiska osada kultury pucharów lejowatych-neolit

Osada kultury ceramiki sznurowej-eneolit

Osada kultury łużyckiej

Ślady osadnictwa z epoki mezolitu

W granicach strefy obowiązuje :

- zakaz naruszania struktury gruntu (nie dotyczy zwykłego użytkowania gruntu z wyjątkiem przypadków rozorywania stanowisk archeologicznych na obszarach mocno zerodowanych),

- zakaz działalności inwestycyjnej (w przypadku niemożliwości wyeliminowania kolizji inwestycji o dużym znaczeniu społeczno - gospodarczym ze strefą, działalność może być podjęta po uprzednim przeprowadzeniu ratowniczych badań archeologicznych),
- zakaz wprowadzania zadrzewień.

Strefa obserwacji archeologicznej „OW” - strefa ograniczonej ochrony konserwatorskiej, obejmuje obszary o domniemanej, na podstawie badań lub innych wskazówek, zawartość reliktyw archeologicznych.

Opis obszarów:

- teren wsi: Danków, Zbrojewsko, Lipie, Troniny, Rębielice Szlacheckie zarejestrowano 93 stanowiska,
- teren wsi Zimnowoda oraz Brzózki zarejestrowano 7 stanowisk,
- teren wsi Parzymiechy, zarejestrowano 4 stanowiska,
- teren wsi Wapiennik, zarejestrowano 9 stanowisk,
- teren położony pomiędzy wsiami Albertów i Stanisławów. Wszelka działalność inwestycyjna i związana z naruszeniem gruntów musi być dokonana pod nadzorem architektoniczno - konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktyw archeologicznych prace powinny być wstrzymane a teren poddany badaniom archeologicznym. Ich wyniki powinny decydować o możliwości kontynuowania prac, ewentualnie o ich zaniechaniu i zmianie przeznaczenia terenu, bądź całkowitym przebadaniu obiektu archeologicznego.

• Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Lipie

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych,

5. uwzględnić ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6. w zależności od potrzeb, ustalać strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Lipie jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy Lipie obowiązuje obecnie 21 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 29 Lipca 2010 r. nr 139.:

1. Rada Gminy Lipie nr XXVI/131/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Troniny.
2. Rada Gminy Lipie nr XXVI/132/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Natolin.
3. Rada Gminy Lipie nr XXVI/133/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Napoleon.
4. Rada Gminy Lipie nr XXVI/134/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Brzózki.
5. Rada Gminy Lipie nr XXVI/135/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Grabarze.
6. Rada Gminy Lipie nr XXVI/136/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Rozalin.
7. Rada Gminy Lipie nr XXVI/137/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Zbrojewsko.
8. Rada Gminy Lipie nr XXVI/138/2008 z dnia 15 grudnia 2008 r. W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Danków.

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 28 lutego 2007 r. nr 34:

9. Uchwała nr XLVII/264/2006 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Troniny.
10. Uchwała nr XLVII/265/2006 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Danków.
11. Uchwała nr XLVII/266/2006 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Albertów.
12. Uchwała nr XLVII/267/2006 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Stanisławów.

13. Uchwała nr XLVII/268/2006 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Giętkowizna.

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 7 kwietnia 2008 r. nr 62:

14. Uchwała nr XIV/66/2007 Rady Gminy Lipie z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Wapiennik.

15. Uchwała nr XIV/67/2007 Rady Gminy Lipie z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Kleśniska.

16. Uchwała nr XIV/68/2007 Rady Gminy Lipie z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Julianów.

17. Uchwała nr XIV/69/2007 Rady Gminy Lipie z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Lindów.

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 25 lutego 2011 r. nr 44:

18. Uchwała nr LIV/272/2010 Rady Gminy Lipie z dnia 10 listopada 2010r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego - Z.P.S. „Jamar” Szczepaniak Sp. J.

19. Uchwała nr LIV/281/2010 Rady Gminy Lipie z dnia 10 listopada 2010r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego - Z.P.S. „Jamar” Szczepaniak Sp. J.

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 14 marca 2016 r.:

20. Uchwała nr XX/127/2016 Rady Gminy Lipie z dnia 4 marca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Danków.

Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego Katowice, dnia 14 listopada 2016 r.

21. Uchwała nr XXVII/186/2016 Rady Gminy Lipie z dnia 27 października 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości Rębelice Szlacheckie i Szyszków.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• Położenie geograficzne

Gmina Lipie położona jest w półn. części województwa śląskiego. Jest jedną z dziewięciu jednostek samorządu terytorialnego wchodzącego w skład powiatu kłobuckiego. Gmina Lipie sąsiaduje: od półn. z gminą Działoszyn i gminą Pątnów, od zach. - z gminą Rudniki, od połd. z gminą Krzepice i Opatów, a od wsch. - z gminą Popów. Gmina znajduje się w bliskiej odległości od Krzepic, Kłobucka i Częstochowy.

Gmina Lipie zajmuje obszar 99,05 km², co stanowi 11,14 % powierzchni powiatu kłobuckiego. W skład gminy wchodzi 21 miejscowości. Pod względem administracyjnym gmina podzielona jest na 19 sołectw: Albertów, Brzózki, Danków, Giętkowizna, Grabarze, Julianów, Kleśniska, Lipie, Lindów, Napoleon, Natolin, Parzymiechy, Rębielice Szlacheckie, Rozalin, Stanisławów, Szyszków, Wapiennik, Zbrojewsko, Zimnowoda. Miejscowości bez statusu sołectwa to Chałków i Troniny.

• Środowisko przyrodnicze

Rzeźba terenu w obrębie gminy jest bogata i urozmaicona. Pod fizycznogeograficznym gmina leży na terenie Wyżyny Wieluńskiej i Obniżenia Krzepickiego.

Sieć rzeczna niemal w całości należy do dorzecza Liswarty, która jest lewym dopływem Warty. Rzeka przepływa przez miejscowości: Danków, Troniny, Rębielice Szlacheckie i Szyszków oraz stanowi połd. granicę gminy. W Troninach tworzy piękne zakole. Równoległe z półn. - zach. granicą gminy przepływa niewielka rzeka Grabarka, do której wpływa kilka mniejszych dopływów. Tworzą one gęstą sieć strumyków leśnych zasilających liczne zbiorniki wodne. Największym z nich jest kompleks stawów rybnych w Kleśniskach zasilany przez niewielką strugę zwaną dopływem spod Kleśnisk. Zasila on również dwa stawy w Parzymiechach i przepływa w sąsiedztwie rezerwatu „Stawiska”. Przez gminę przepływa niewielka rzeka Iwanówka. Swoje źródła ma na terenie gminy Opatów w miejscowości Iwanowice Małe, uchodzi do Liswarty na wysokości wsi Troniny. Na terenie gminy jest kilkanaście stawów hodowlanych m in. w Lipiu i Zbrojewsku.

Na terenie gminy występują różnorodne formy ochrony przyrody. Do najistotniejszych należą: Załęczański Park Krajobrazowy, Rezerwat Geologiczny „Szachownica”, Rezerwat leśny „Stawiska”, Rezerwat ścisły „Bukowa Góra”.

Na terenie gminy występują pomniki przyrody:

- Parzymiechy, park pałacowy: Dąb szypułkowy; Tulipanowiec - grupa 2 szt., jesion wyniosły - 3 szt.; Topola biała - 1 szt. Wiąz - 2 szt.;
- Parzymiechy, ul. Cmentarna: Dąb szypułkowy, pojedyncze;
- Parzymiechy, obok rezerwatu „Stawiska”: dąb szypułkowy, pojedyncze - 3 szt.;
- Parzymiechy, obok rezerwatu „Stawiska”: dąb szypułkowy, grupa - 2 szt.;
- Lipie, park podworski: lipa drobnolistna, grupa - 10 szt.

• Instytucje kultury i organizacje działające w sferze kultury

Życie kulturalne gminy skupia się wokół Gminnego Ośrodka Kultury (GOK), siedziba mieści się przy ul. Częstochowskiej 95 w Lipiu. Działalność GOK zapewnia mieszkańcom możliwości szerszego uczestnictwa w imprezach i wydarzeniach kulturalnych, organizowanych na terenie gminy. Realizuje on zadania własne gminy z zakresu upowszechniania kultury, poprzez m.in. organizację świetlic, zespołów oraz innych form działalności kulturalnej. GOK jest koordynatorem prac z dziećmi i młodzieżą. Jest miejscem prób rozwijającej się Orkiestry Dętej oraz grupy tańca nowoczesnego „Force Dance”. W GOK istnieją sekcje i koła zainteresowań z zakresu tańca, muzyki, plastyki.

GOK w Lipiu posiada swoje filie w postaci świetlic wiejskich. Świetlice działają w dwóch miejscowościach w Dankowie i w Zimnowodzie. Przy świetlicy w Zimnowodzie działa zespół wokalny Bławatek oraz grupa teatralno - wokalna Stokrotka.

Imprezy plenerowe o zasięgu gminnym i regionalnym organizowane są na boiskach sportowych w Parzymiechach i Lipiu oraz na Wyspie w Dankowie. Uroczystości obejmujące swym zasięgiem poszczególne miejscowości bądź parafie organizowane są przy placach zlokalizowanych przy remizach OSP i na boiskach, w tym szkolnych.

Na terenie gminy działa Gminna Biblioteka Publiczna w Lipiu tworzy, wraz z dwoma filiami w Stanisławowie i w Parzymiechach, powszechnie dostępną sieć gminną.

Ziemia lipska to miejsce kultywowania tradycji regionalnych. Tradycje te są kultywowane poprzez działalność kół gospodyń wiejskich, rodzimych twórców ludowych, artystów amatorów, lokalnych stowarzyszeń oraz szkół. Na terenie gminy działa 7 Kół Gospodyń Wiejskich w: Parzymiechach, Lipiu, Zbrojewsku, Zimnowodzie, Natolinie Wapienniku i Dankowie. Panie z kół gospodyń propagują lokalne tradycje, kontynuują sztukę przygotowywania lokalnych potraw i wyrobów sztuki ludowej, propagują ideę integracji społecznej oraz promują gminę na zewnątrz.

Na terenie gminy Lipie, oprócz Kół Gospodyń Wiejskich, Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Lipiu działa 6 stowarzyszeń: Stowarzyszenie Inicjatyw Oświatowo - Kulturalnych w Lipiu, Stowarzyszenie im. ks. Bonawentury Melera, Stowarzyszenie Kobiet Ziemi Lipskiej, Stowarzyszenie „KLuCZeM” Współpracy i Rozwoju, Stowarzyszenie Inicjatyw Liswarta Rębielice Szlacheckie.

Na terenie gminy działają także twórcy ludowi i artyści amatorzy. Wytwory ich prac można oglądać na okazjonalnych wystawach. Są to przede wszystkim haftowane obrazy, różnego rodzaju robótki ręczne, rzeźby, rysunki. Od 2006 r. tradycje ludowego śpiewania i muzykowania podtrzymuje zespół śpiewaczy Czeremcha. Ulubiony repertuar Czeremchy stanowią pieśni ludowe, patriotyczne i religijne, w tym kolędy i pastorałki.

• **Turystyka i rekreacja**

Gmina Lipie należy do terenów o dużym potencjale turystycznym. Z uwagi na wysokie walory ekologiczne, a także obecność interesujących zabytków, rezerwatów i pomników przyrody oraz innych atrakcji posiada realne możliwości rozwoju tej w tej dziedzinie.

Przez teren gminy przebiega „Szlak rezerwatów przyrody” Błachownia - Chorzew Siemkowie, o łącznej długości 67,5 km. Szlak zaczyna się przy dworcu PKP w Błachowni i biegnie przez rezerваты: Szachownica, Węże, Dąbrowa w Niżankowicach, Mokry Las do

przystanku PKP Chorzew Siemkowice. Przez Gminę Lipie szlak prowadzi m.in. przez: Zbrojewsko, Danków, Lipie, Chałków i rezerwat „Szachownica”. Szlak znakowany jest na niebiesko.

5.2.2. Zarys historii gminy¹

Ziemia Lipska obejmująca terytorialnie obszar Gminy Lipie znajduje się na szlaku historycznym pełnym legend, zabytków i cudownych krajobrazów. Do XIV w. główna droga z Krakowa do Sieradza wiodła przez Częstochowę, Kłobuck, Wilkowiecko, Danków do Wielunia. Rzeka Liswarta stanowiła granicę między Małopolską a Wielkopolską oraz diecezją krakowską a gnieźnieńską.

Pierwsza wzmianka o jednej z najstarszych miejscowości naszej gminy - Dankowie pochodzi z 1217 r. Jego historia sięga około 3500 - 2500 lat p.n.e. - to właśnie tutaj odnaleziono ślady osadnictwa z epoki neolitu, cmentarzysko z epoki brązu, pozostałości z początków epoki żelaza oraz osadę z okresu wpływów rzymskich. W średniowieczu, ze względu na swoje położenie na pograniczu Wielkopolski i Małopolski oraz w pobliżu Śląska, Danków odgrywał ważną rolę jako miejsce zjazdów książąt dzielnicowych i synodów biskupich (m.in. w latach 1236, 1238, 1262, 1267). W XIII w. Danków, podobnie jak Parzymiechy i Rębielice Szlacheckie, był własnością książęcą (Bolesława Pobożnego). W roku 1283 Danków wymieniony jest w dokumentach jako miasto, którego znaczenie zmalało po wybudowaniu zamku i lokacji miasta Krzepice. W 1462 r. Danków przeszedł w ręce szlacheckie. Właścicielem został Jan Hińcza z Rogowa, a po 1473 r. ród Kobylańskich. Kolejną spadkobierczynią po 1565 r. zostaje Anna Spinkowa a Danków staje się ośrodkiem życia ariańskiego. W XVII w. właścicielami zostają przedstawiciele rodu Warszzyckich. W tym czasie zamek zostaje otoczony nowoczesnymi jak na owe czasy kamiennymi fortyfikacjami i bastionami. Przebywali tu m.in. król Zygmunt III Waza wraz z dworem, a w okresie potopu szwedzkiego król Jan Kazimierz. Kolejnymi właścicielami byli Ponińscy. Po 1869 r. Danków przestaje być własnością rodową. Aleksander Steinhagen staje się jego posiadaczem. Od 1939 r. był niemiecki zarząd okupacyjny, a po 1945r. w zabudowaniach majątku powstała szkoła rolnicza.

Pierwsze potwierdzone archiwalnymi badaniami dane o Lipiu pochodzą z 1389 r. W 1266 r. potwierdzone jest istnienie wsi Parzymiechy, w 1226 r. Rębielic Szlacheckich, a w 1395 r. Szyszkowa. W „Księdze uposażeń” Jana Łaskiego z początku XVI w., Lipie występuje jako „Lypie” lub „Lyppye”, należące do parafii Parzymiechy. Nazwę wywodzono stąd, że teren ten porośnięty był wielkimi lipami. W innym przekazie czytamy: „Lipie, o 38 wiorst na północ od Częstochowy, ma urząd gminny i szkołę początkową”. Od 1767 r. Lipie i okolice były własnością magnacką, ich właściciele, Ponińscy, legitymowali się godnością książęcą. Pod koniec XVIII w. i na początku XIX stulecia majątek lipski zaczął podupadać. Wdowa po ostatnim Ponińskim, Klemensie, odziedziczyła wprawdzie prawo do własności, ale przede

¹ Strategia rozwoju Gminy Lipie na lata 2012 - 2020

wszystkim odziedziczyła długi. Dla ratowania majątku, dworu i posiadłości zastawiła go u krzepickiego Żyda Joachima Kempnera, który nie doczekawszy się wykupu, sprzedał go Maurycemu Mittelstaedtowi, prawdopodobnie pochodzenia niemieckiego. Od 1915 r. właścicielami ziemi lipskiej była rodzina Steinhagenów

Na przełomie XIX i XX w. liczba mieszkańców ówczesnej gminy Lipie wynosiła (w 1867 r.) ponad 3 tysiące ludności. W skład gminy wchodziły wówczas następujące miejscowości: Albertów, Brzóska, Chełmno, Chałków, Danków, Florianów, Grabarze, Giętkowizna, Julianów, Kleśniska, Karcze, Lipie, Lindów, Marianin, Natolin, Napoleon, Parzymiechy, Rębelice Szlacheckie, Rozalin, Regina, Stanisławów, Stawki, Szyszków, Wapiennik, Zbrojewsko, Zimnowoda i Zimnowoda Folwark.

Do ważnych wydarzeń historycznych związanych z miejscowościami położonymi na terenie gminy Lipie należy zaliczyć:

- 1262 r. - zjazd książąt z udziałem Bolesława Wstydliwego, Bolesława Pobożnego, Henryka Wrocławskiego w Dankowie;
- 1267 r. - synod prowincjonalny z udziałem arcybiskupa krakowskiego, poznańskiego i kujawskiego w Dankowie;
- 1283 r. - uznanie Dankowa jako miasta;
- 1432 r. - właścicielem Parzymiech zostaje ks. Jan Długosz - syn Jana Długosza kronikarza;
- XVI - XVII w. - Danków w posiadaniu Warszyckich;
- 1632 r. - rozbudowa zamku oraz rozpoczęcie budowy kościoła w Dankowie;
- 1655 r. - pomoc kasztelana Warszyckiego w obronie Jasnej Góry podczas potopu szwedzkiego;
- 1657 r., 1665 r., 1667 r. - pobyt króla Jana Kazimierza w Dankowie;
- 1863 r. - zaangażowanie w powstanie styczniowe ówczesnego właściciela, Walewskiego i ludności ziemi parzymieskiej;
- 1891r. - przejęcie dóbr parzymieskich przez Potockich herbu Piława;
- wrzesień 1939 r. - krwawa bitwa żołnierzy z 83 p. p. Strzelców Poleskich;
- 1941 r. - powstanie obozu pracy przymusowej dla Żydów z zagłębia i Oświęcimia w pobliżu zespołu pałacowego w Parzymiechach.

Na przestrzeni dziejów każda z miejscowości wpisała się w historię Polski, pokazując oddanie i patriotyzm lokalnej społeczności. Szczególnie widoczne było to w okresie II wojny światowej. Wrzesień 1939 r. bardzo boleśnie zapisał się w pamięci mieszkańców Parzymiechów, liczba ofiar z tego terenu była zastraszająca, największa w skali powiatu częstochowskiego. Równie tragicznie przeżyto ten czas w innych miejscowościach gminy, w których doszło do poważnych zniszczeń i wysiedleń na roboty przymusowe. Po dziś dzień każda miejscowość gminy buduje swoją małą historię, troszcząc się o to, by przynosiła zaszczyt jej mieszkańcom. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. na ziemi lipskiej oddziały Wehrmachtu zwłaszcza zaś 19 Dywizji Piechoty były zwiastunem pożogi, mordy i śmierci.

Pierwsze po odzyskaniu niepodległości wybory wójta i radnych do Rady gminnej (17) odbyły się 3 stycznia 1919 r. Gmina Lipie w powiecie częstochowskim do 1939 r. składała się z 18 gromad.

Gminę Lipie utworzono dnia 1 stycznia 1973 r. na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z dnia 6 grudnia 1972 r.

5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne

Synteza elementów przyrody i widocznych efektów działalności człowieka jest architekturą krajobrazu, czyli formą, która obok treści, składa się na krajobraz kulturowy. Ochrona tego krajobrazu to pełna ochrona obiektu zabytkowego wraz jego otoczeniem i walorami przyrodniczymi, roślinnością i warunkami socjologicznymi. Polega ona na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób, by tworząc nowe wartości, unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, również krajobraz ukształtowany ludzką ręką. Ochrony wymaga również dziedzictwo niematerialne - przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom.

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny gminy znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych.

Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie gminnym, jak i otwartym. W tej części przedstawiono kilka najbardziej charakterystycznych i najcenniejszych obiektów znajdujących się w gminie Lipie:

• Obiekty sakralne

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika, Danków, 1630 - 1660

Zdjęcie nr 1, 2. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika, Danków

Kościół w Dankowie istniał już w XIII w. Kościół drewniany pw. św. Stanisława Biskupa położony był przy drodze do Lipia. Istnienie parafii udokumentowane od 1419 r. W XV w. kościół wyposażył Hińcza z Rogowa. Jeszcze za życia lub po śmierci w 1565 r. Krzysztofa Kobylańskiego poety renesansowego, kościołem dankowskim zawładnęli arianie. Parafialny kościół dankowski przywrócono katolikom dopiero w 1641 r. Nowy kościół murowany w obrębie twierdzy zbudował około 1650 r. Kasztelan Stanisław Warszycki. Kościół został uroczystie poświęcony pod wezwaniem Najświętszej Boga Rodzicielki, św. Stanisława Biskupa i św. Antoniego z Padwy, dopiero 22 lipca 1675 r. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Andrzeja Olszewskiego, czyli za czasów króla Jana III i pontyfikatu papieża Klemensa X.

W nowszych czasach kościół był malowany w 1910 r. (ks. prob. Graczykowski), w 1939 r. (ks. prob. Mietliński) i w 1979 r. (ks. prob. Chwał). Poprzednio wejście do kościoła było od strony południowej przez most nad fosą. W 1939 r. przebito mur forteczny i zrobiono wejście od strony zach. Podziemia kościoła zawierające krypty grób zostało zasypane piaskiem pod koniec XIX w. Dawniej notowano liczne pożary od pioruna. Po obniżeniu wieży w poł. XIX w. pożary ustały. Dzwony kościelne raz uległy zniszczeniu w pożarze (1767 r.) a dwukrotnie były konfiskowane przez zaborców w czasie wojen (1916 r., 1942 r.) a parafianie fundowali owe. Usytuowany jest wewnątrz dawnych wałów obronnych w płn. - zach. krańcu, w płn. - wsch. części wsi. W całości otoczony murem, z cegły i kamienia, wejście na teren kościelny od płn. - zach. przez tunelowy korytarz, przechodzący w kurtynie twierdzy.

Kościół jest orientowany, jednonawowy, trójprzęsłowy z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym półkoliście, przy nim prostokątna zakrystia, poprzedzona prostokątnym przedsionkiem. Od zach. do nawy przylewa kwadratowa wieża, z kruchtą w przyziemiu. Bryła regularna, dwukondygnacyjna, wsparta przyporami. Kościół murowany z kamienia uzupełnionego cegłą. Elewacje o skromnym wystroju architektonicznym, przyziemie podkreślone cokołem z niewielkim uskokiem, ściany wieńczy podwójny, lekko profilowany gzyms, łuki okien obwiedzione płaskim obramieniem wspartym na dwóch pilastrach zwieńczonych profilowanym gzymsem. Ściany prezbiterium i nawy oszkarpowane, do 3/4 wysokości ścian. Dach kryty dachówką ceramiczną, prezbiterium i przedsionek przy zakrystii, wieżyczka na sygnaturkę ośmioboczna z latarnią przykryte blachą.

W ołtarzu głównym znajduje się obraz św. Stanisława BM z 1 poł. XVIII w. W lewym ołtarzu bocznym znajdował się - sprowadzony do parafii przez kasztelana krakowskiego Stanisława Warszzyckiego - obraz Matki Bożej. W kościele znajduje się nagrobek zmarłego dnia 24.07.1615 r. Andrzeja Warszzyckiego, brata Stanisława Wojewody podlaskiego podlaskiego ojca późniejszego kasztelana krakowskiego także Stanisława.

Wieża, pierwotnie wyższa, obecnie sześciokondygnacyjna, zwieńczona ośmiobocznym cebulastym hełmem zwęża się uskokowo, kryta blachą.

Kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła, ul. Krzepicka 2, Parzymiechy, 1460 r., 1750 r., k. XIX w., rekonstrukcja w 1934 r.

Zdjęcie nr 3. Kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła, ul. Krzepicka 2

Parafia Parzymiechy powstała w średniowieczu. Po raz pierwszy była wzmiankowana w 1459 r. Już wówczas istniał tutaj kościół parafialny, murowany i dobrze wyposażony (1522 r.). Po przejściu kościoła na zbór kalwiński, nabożeństwa odprawiano w kościele filialnym w Jaworznie. Parafia w Parzymiechach została ponownie erygowana po odzyskaniu świątyni przez katolików, w 1649 lub 1660 r.

Pierwotny kościół w Parzymiechach wzmiankowany w 1460 r., murowany z kamienia wapiennego. Wzniesiony ją prawdopodobnie jeszcze w XIV w. Opisał ją ks. arcybiskup Jan Łaski po swojej wizytacji w 1522 r. W wyniku reformacji Parzymiechy na blisko sto lat pozbawione zostały swojego domu modlitwy. Po odzyskaniu kościoła zdecydowano się na jego przebudowę. Rozebrano wówczas nawę, a ze starego kościoła zostało tylko gotyckie prezbiterium, do którego dobudowano nawę barokową. Prace ukończono przed 1660 r. Około 1750 r. świątynia została rozbudowana staraniem i kosztem ks. Jakuba Szczepańskiego. Jej nawa uległa wtedy przedłużeniu. W kolejnych latach kościół był jednak zaniedbywany, a odnowy doczekał się dopiero w 1875 r. za czasów ks. Aleksandra Dakowskiego, który dobudował chór muzyczny oraz wieżę. W 1930 r. ks. Feliks Kobielski dobudował zakrystię, a w latach 1924 - 1935 ks. Bonawentura Metler nieco powiększył jeszcze świątynię i gruntownie ją odnowił. Po zakończeniu tych prac miała miejsce jej uroczysta konsekracja, której dokonał w 1935 r. ks. biskup Teodor Kubina.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. Parzymiechy bardzo ucierpiały. Wraz z całą wsią Niemcy spalili plebanię i wymordowali okoliczną ludność. Ich ofiarą padł również proboszcz Metler, wikary i organista. Kościół jednak ocalał, choć oczywiście uległ zniszczeniu. Okupant jednak go zamknął i pozbawił parametrów liturgicznych. W ten oto sposób Parzymiechy po raz kolejny pozbawione zostały swojej świątyni.

Po wojnie naprawiono uszkodzone sklepienia i dach, ściany otynkowano, uzupełniono wyposażenie liturgiczne, pomalowano i położono ołtarze oraz odnowiono stare obrazy. Kościół położony w środkowej części wsi, w pobliżu dawnego zespołu dworskiego Potockich, otoczony parkanem: od strony ulicy metalowe ogrodzenie na podmurówce, pozostała część w postaci pełnego muru z cegły, otynkowanego.

Kościół murowany, otynkowany z zewnątrz i wewnątrz, bez podpiwniczenia. Dachy kryte blachą trapezową na deskowaniu, hełm wieży blachą cynkową. Budowla na planie wydłużonego prostokąta z nieznacznie zaznaczonymi ramionami na końcach rzutu, stanowiącą je od wsch. przylegające do prezbiterium zakrystie, od zach. szersza część nawy (powstała w czasie przebudowy kościoła w 2 poł. XIX w.). Wnętrze jednonawowe, prezbiterium nieco węższe na planie kwadratu, na zakończeniu nawy od zach. w przyziemiu, pod wieżą, pomieszczenie służące ob. jako składzik. Bryła lekko wydłużona, rozczłonkowana narożnymi skarpami i poszczególnymi dobudówkami, od zach. nad całością góruje czworoboczna wieża dostawiona do elewacji nawy, zwieńczona hełmem z ażurową latarnią. Główny korpus przekryty dwuspadowymi dachami, o nieznacznie zróżnicowanych wysokościach nad poszczególnymi częściami składowymi nawy. Przyległości do prezbiterium nakryte dachami pulpityowymi, kruchta od pld. dachem dwuspadowym.

Zachowane 2 gotyckie portale z XV w. oraz zabytkowe organy z ok. 1901 r. Na zewnętrznej bocznej ścianie kościoła widnieją tablice pamiątkowe poświęcone Konspiracyjnemu Wojsku Polskiemu i księdzu Bonawenturze Metlerowi.

Kaplica Dziewicza Św. Jana w Lipiu, ul. Częstochowska, k. nr 114

Zdjęcie 4. Kaplica Dziewicza Św. Jana w Lipiu, ul. Częstochowska, k. nr 114

Kaplica została zbudowana w 1 poł. XVIII w., po epidemii cholery. W czerwcu odprawiane są odpusty, na których stoi dużo straganów z zabawkami. Kapliczka kubaturowa nakryta dwuspadowym dachem z sygnaturką. W fasadzie prostokątne drzwi zwieńczone płyciną z obrazem Madonny. Po bokach para okien zamkniętych trójkątnie. Wnęki w szerokich opaskach.

• Inne zabytki nieruchome

Założenie obronne, Danków

Zdjęcia nr 5, 6, 7, 8. Założenie obronne, Danków

W Dankowie, nad Liswartą na pocz. XV w. powstał zamek. W XVI w. przebudowano go na reprezentacyjno - obronną rezydencję magnacką. W obrębie fortyfikacji powstał również w XVI w. kościół. Kolejne przebudowy zamku, polegające na otoczeniu go fortyfikacjami typu bastionowego, przeprowadził w latach 30. XVII w. Stanisław Warszycki, późniejszy kasztelan krakowski. Ugodowe stanowisko kasztelana w 1655 r. wobec Szwedów obroniła twierdzę przed atakami. Według opisu Ulryka Verdun z 1677 r. zamek był wielki i dobrze zbudowany na brzegu jeziora (w rzeczywistości było do rozlewisko Liswarty), otoczony kamiennymi fortyfikacjami i bastionami w kształcie gwiazdy. Obwarowania znajdowały się zarówno od strony jeziora jak i lądu. Narożne bastiony zostały wzmocnione dodatkowym dziełem fortyfikacyjnym, umieszczone w połowie kurtyny płn. - zach. W trakcie rokoszu Zebrzydowskiego, na początku XVII w., w zamku przebywał król Zygmunt III Waza. W 1756 r. zamek był jeszcze potężną i zamieszkałą warownią magnacką. W ciągu pół wieku stał się opuszczoną ruiną (1823 r.). W 2 poł. XIX w. pleban rozebrał go do fundamentów, by powiększyć powierzchnię ziemi uprawnej.

Bastionowe założenie usytuowane jest we wsch. części wsi, w dolinie rzeki Liswarty, wzdłuż jej lewego brzegu. Bezpośrednio przed groblą łączy się kilka dróg, m.in. do Kłobucka, Pajęczna i Krzepic. Osnową założenia fortyfikacji twierdzy jest wydłużony czworobok w kształcie zbliżonym do trapezu, z parami półbastionów przy krótszych bokach, o osi dłuższej płn. - wsch. i pld. - zach. równoległej do linii brzegu Liswarty. Na dłuższej osi kurtyny płn. - od strony lądu, wprowadzono dodatkowy bastion, od strony rzeki - strona pld. wzmocniona została dwoma nieregularnymi półbastionami. Główny wjazd do zamku usytuowany na osi krótkiej kurtyn płn. - zach., drugie wejście - furta, znajdowało się od strony kościoła, który zajmuje płn. - wsch. część założenia, trzecie - od strony bastionu. Przed bramą od strony płn. - wsch. i płn. - zach. widoczne są ślady fos. Wewnątrz twierdzy znajduje się kościół parafialny, ogrodzony dodatkowo murem, oraz pozostałości budowli, zw. Domem Kasztelanowej. Założenie obejmuje obszar o powierzchni 2,8600 ha.

Z fortyfikacji zachowały się jedynie olicowane murem wały ziemne, prostokątna ruina kamiennego budynku (w pobliżu kościoła), nazywanego „Domem kasztelanowej”, ślady fos, ruina dwukondygnacyjnego budynku bramnego (Brama zwana krzepicką), owalny ślad ziemny w pld. - wsch. części majdanu (mogła tu stać samotna wieża) oraz część kurtyny od strony płn. - wsch. z wąskim przejściem nad wałami. Wnętrze twierdzy porośnięte trawą.

Brama Krzepicka (brama w forcie południowym), Danków, 1632 r., 1823 r.

Zdjęcie nr 9. Brama Krzepicka (brama w forcie południowym), Danków

Brama zlokalizowana w kurtynie I-II, zajmuje całą szerokość wału, zbudowana z cegły i kamienia, dwukondygnacyjna, dawniej przykryta dachem dwuspadowym, na rzucie wydłużonego prostokąta z sienią przejazdową, w przyziemiu i pomieszczeniem straży na wyższej kondygnacji. Sień poprzedza od strony wjazdu wyższe od niej, kwadratowe pomieszczenie. W sieni zachowane resztki sklepienia kolebkowego. Zachowane mury zewnętrzne o zróżnicowanej wysokości.

Staropolski dworek, ul. Parkowa 2, Lipie

Zdjęcie nr 10. Staropolski dworek, ul. Parkowa 2, Lipie

Dworek został zbudowany w XVIII w. Pierwszymi właścicielami byli Ponińscy, ówcześni właściciele Lipia. W 1829 r. majątek Klemensa Ponińskiego przeszedł w ręce krzepickiego Żyda Joachima Kempnera, który w 1869 r. sprzedał go Maurycemu Mittelstaedowi. Z końcem XIX w. stał się własnością rodu Steinhagenów. Dwór, jak i miejscowość stała się nową siedzibą rodową Steinhagenów. Aleksander miał pięciu synów, przez których stworzone zostały następne gniazda Steinhagenów w Regionie - w Cielęcinkach i Myszkowie. Najstarszy syn Aleksandra, również Aleksander, zaczął gospodarzyć w Małusach. Przez to jego syn, Aleksander Władysław (żył w latach 1873 - 1951), został kolejnym dziedzicem majątku w Lipiu. On przystąpił do rozbudowy dworu oraz otoczenia.

Pierwotnie był to dwór drewniany, w późniejszym czasie dostawiono części murowane, dworek został poszerzony i wydłużony. Dobudowano wówczas podjazdy

z gankami, mansardowe poddasze kryte gontami. Miał dwuspadowy dach z lukarnami. Założył również obiekty folwarczne, do których niezbędna była wieża ciśnień, która do dziś zachowana jest w Lipiu. Po wojnie majątek Steinhagenów przejęła Spółdzielnia Rolnicza i przeznaczono dworek na kino wiejskie, a potem na przedszkole. W 1974 r. dworek oddano do rozbiórki. Uratował go profesor Wiktor Zin. Na początku XXI w. dworek został sprzedany i obecnie jest własnością prywatną. Dworek w swej historii był kilka razy przebudowywany, jednak udało zachować się pierwotny kształt architektoniczny.

Zespół parkowo - pałacowy, ul. Częstochowska/Parkowa, Parzymiechy

Zdjęcie nr 11. Oficyna w zespole

Zdjęcie nr 12. Łazienka w zespole

Zdjęcie nr 13. Park w zespole

Zdjęcie nr 14. Budynek gospodarczy w zespole

Zespół usytuowany jest w środkowej części wsi, założony w końcu XVIII w., na przełomie XIX/XX w. poszerzony do powierzchni 11,6 ha. Ma kształt wieloboku wydłużonego z pód. - wsch. na półn. - zach. Obejmował park w stylu angielskim i pałac. Pałac Potockich z pocz. XX w. został zniszczony w czasie II wojny światowej i rozebrany w latach powojennych. Główne wejście na jego teren znajduje się przy pód. granicy. W jego obrębie widać pozostałości starych budynków, jak i nowo wybudowane pawilony lecznicze (obecnie znajduje się tu Ośrodek Terapii Uzależnień od Alkoholu). Część zach. stanowi kompozycja starodrzewu i współczesnych nasadzeń z częściowo zachowanym układem alejek spacerowych. Droga od wejścia prowadzi wprost do oficyny pałacowej, położonej w półn. części parku. Po obu jej stronach znajdują się współcześnie wybudowane budynki. Na miejscu pałacu Potockich obecnie stoi pawilon leczniczy. Przed tym budynkiem zachował się pierwotny układ alejek i nasadzeń zieleni, który jest pozostałością podjazdu do pałacu za czasów jego świetności. Podobny plac znajduje się przed oficyną pałacową. Poza tym w parku znajdują się dwa stawy połączone rowem przepływowym. Większy - „Mieszko”

usytuowany jest przy pld. granicy parku, mniejszy - „Księżycowy” mieści się ptn. części, tuż za oficyną pałacową. Z dawnych zabudowań pałacowych pozostała oficyna murowana, z poł. XIX w. została przebudowana i przekształcona w Zakład Lecznictwa Odwykowego oraz łazienka, murowana pochodzi z poł. XIX w. Na terenie parku rosną dwa pomniki przyrody: tulipanowiec amerykański (posadzony za czasów istnienia pałacu) oraz grab.

- **Obiekty techniki**

Wieża wodociągowa w zespole dworsko - parkowym, ul. Parkowa 1a, Lipie, XIX w.

Zdjęcie nr 15. Wieża wodociągowa w zespole dworsko - parkowym, ul. Parkowa 1a, Lipie

W związku z pracami modernizacyjnymi prowadzonymi przez Aleksandra Władysława Steihagena - oprócz przebudowy dworu - wybudowano m.in. wodociąg grawitacyjny zasilający dwór i folwark. Elementem wodociągu była wieża o wys. 6 m oraz pompa tłokowa przypuszczalnie o napędzie parowym. Źródłem wody dla wodociągu był pobliski staw. Wieża usytuowana jest na terenie parku, jest dobrze widoczna poprzez kamienne ogrodzenie. Wieża składa się z głowicy, 4 ceglanych słupów nośnych. Przestrzeń pomiędzy słupami podobnie zakryta deskowaniem, deskowaniem okryta jest też część zbiornikowa.

Młyn wodny zwany Regina, Rębielice Szlacheckie nr 121, XIX/XX w.²

Zdjęcie nr 16. Młyn wodny zwany Regina, Rębielice Szlacheckie nr 121

² Geologiczne i geomorfologiczne uwarunkowania lokalizacji dawnych młynów wodnych nad Dolną Liswartą, Maria Fajer, Beata Woskowicz - Ślęzak

Początkowo młyn zaznaczony był jako Pila (prawdopodobnie działał tam tartak). W 1827 r. wymieniany był młyn wodny „Kępina” i fryszerka „Regina” W 1911 r. był tam drewniany, dwukondygnacyjny młyn napędzany kołem, a od 1938 r. - turbiną wodną. Istniejący do dziś budynek młyna, zbudowany z kamienia wapiennego, oddany do użytku w 1938 r. Swą funkcję pełnił do lat 70. XX w. Obecnie pracuje tam mała elektrownia wodna. Młyn został zlokalizowany na szerokim, sztucznym kanale o długości 1,2 km, przekopanym prawdopodobnie pod koniec XVIII w. (istniał już w 1803 r.). Powyżej młyna utworzono staw, w którym była retencjonowana woda. Pozostała po nim stara grobla piętrząca. Prawdopodobnie kanał ten zbudowano na potrzeby fryszerki „Regina”.

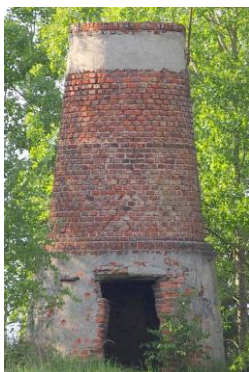
Stary młyn, Troniny³, 1901 r.

Zdjęcie nr 17. Stary młyn, Troniny

Młyn wodny w Troninach istniał już w 1803 r., jednak zachowany do dziś okazały budynek pochodzi z 1901 r. Trzypiętrowy, kamienny budynek młyna został wzniesiony w roku 1901 r. Jest on zachowany w dobrym stanie. Wcześniej w tym samym miejscu znajdował się młyn drewniany. Początkowo młyn napędzało drewniane koło młyńskie o średnicy ponad 3 metrów. W 1946 r., napęd wodny został wymieniony na turbinę typu Francisa. Obiekt, jako jedyny w okolicy, nie został poddany procesowi nacjonalizacji przemysłu w latach powojennych i do dzisiaj pozostaje w rękach rodziny budowniczego. Budynek nie jest udostępniony dla zwiedzających.

Piec do wypalania wapna, Wapiennik, przed 1945 r.

Zdjęcie nr 18. Piec do wypalania wapna, Wapiennik

³ jw.

Jest to piec szybowy, przeznaczony do wypalania skał wapiennych, w celu uzyskania z nich wapna palonego. Piec wzniesiony na rzucie koła, stożkowo zwężony ku górze. Murowany z cegły, fragmentarycznie otynkowany (dolna kondygnacja, zwieńczenie). Dolna kondygnacja z prostokątnym otworem zwieńczona gzymsem.

• **Cmentarze**

Cmentarz grzebalny rzymsko - katolicki, Danków, założony w 2 poł. XIX w. - połowa dołączona przed II wojną światową. Cmentarz podzielony na 9 kwater, czytelny układ rozplanowania.

Cmentarz ewangelicki, ob. parafialny, Lindów, powstał w XIX w., w obrębie nowo założonego cmentarza rzymsko - katolickiego. Cmentarz usytuowany z tyłu, za zabudowaniami wsi, na płaskim terenie, na planie pięcioboku, z ołtarzem w środkowej części.

Cmentarz ewangelicki, Natolin, XIX/XX w. Usytuowany jest w gęsto zarośniętym zagajniku na końcu wsi. Otoczony wspaniałymi drzewami, trochę zaniedbany, porośnięty krzewami. Cmentarz usytuowany jest poza wsią, otoczony starymi drzewami. Do dziś zachowała się tu pewna ilość zabytkowych nagrobków, pochodząca z lat 20 XX w.

Cmentarz grzebalny rzymsko - katolicki, ul. Ks. B. Metlera, Parzymiechy, 1 poł. XIX w. Usytuowany w centrum wsi, na wzgórzu, ogrodzony murem. Cmentarz na planie pięcioboku, rozdzielony alejkami, z główną aleją po środku.

Kwaterna cmentarna Potockich w Parzymiechach - rodzinny cmentarz Potockich z poł. XIX w. Tworzy go sześciu mogił zakrytych jednakowymi betonowymi płytami, otoczony wysokim murem. Są tu mogiły: Jadwigi z Walewskich Lanckorońskiej, (1857 r.), hr. Władysława Potockiego (1862 - 1924) nestora parzymieskiej gałęzi rodu i jego córek Pelagii i Marii, hr. Antoniego Potockiego (1892 - 1929) hr. Karola Potockiego (1900 - 1977) i jego żony Krystyny Potockiej (1910 - 1982). Na płycie grobowej hr. Karola Potockiego czytelny jest jeszcze napis, który podaje, iż hrabia był porucznikiem w 3. i 25. Pułku Ułanów oraz kawalerem Krzyża Walecznych. Odznaczenie to otrzymał od gen. Władysława Andersa w czasie Kampanii Wrześniowej.

• **Kapliczki, krzyże, figury przydrożne**

Kapliczki stanowią trwały element polskiego krajobrazu. Są znakiem wiary przodków, elementem ich kultury i wierności tradycji. Często są świadkami historii ziem, świadectwem szczególnych wydarzeń. Należą do obiektów ruchomych, ale są połączone na stałe z gruntem, funkcjonując w otwartej przestrzeni.

Figura św. Floriana przed kościołem w Dankowie

Figura została ustawiona przed kościołem po odbudowie spalonej świątyni (1767 r.). Do dzisiaj strzeże ona tego miejsca, będąc najstarszym w regionie posągami przydrożnym patrona straży pożarnych. Jego ubiór przypomina postać rzymskiego legionisty trzymającego naczynie z wodą. Św. Florian był właśnie dowódcą rzymskiego legionu.

Figura św. Jana Nepomucena w Dankowie

Usytuowana przy moście nad Liswartą kamienna figura św. Jana Nepomucena, czeskiego duchownego. Żył on w 2 poł. XIV wieku.

Wśród obiektów małej architektury na terenie gminy występują jeszcze:

- na terenie Dankowa znajdują się dwie zabytkowe kapliczki z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej, obie pochodzą z XVIII w.;
- Kleśniska - kapliczka-krzyż, z pocz. XX w.;
- Lindów - kapliczka przydrożna, 1928 r., 2012 r.;
- Lipie, ul. Częstochowska - kapliczka dziękczynna św. Jana, XIX w.;
- Rębielice Szlacheckie, przy drodze ze Stanisławowa do Rębielic - krzyż, 1890 r.;
- Rębielice Szlacheckie, przy drodze ze Stanisławowa do Rębielic - krzyż, XIX w.;
- Rębielice Szlacheckie, koło nr 75 - krzyż, XIX w.;
- Rębielice Szlacheckie, koło nr 114 - krzyż, 1954 r.;
- Wapiennik, koło nr 53 - kapliczka, XIX/XX w.;
- Zbrojewsko, przy skrzyżowaniu z drogą z Natolina - krzyż, XIX/XX w.

• Miejsca Pamięci Narodowej

Groby, mogiły, pomniki i tablice upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej. Tragiczne przeżycia wojenne, liczne ofiary i bohaterska postawa mieszkańców gminy Lipie zostały docenione przez współczesnych Polaków. Na terenie gminy znajduje się wiele Miejsc Pamięci Narodowej, wśród nich są:

- **Grób zbiorowy wojenny 9 żołnierzy 83 P. P. Strzelców Poleskich z Kobrynia poległych 1 września 1939 r.** na cmentarzu parafialnym w Dankowie.
- **Mogiła Nieznanego Żołnierza**, obmurowany grób, w miejscu, w którym - według lokalnych przekazów - zginął żołnierz wracający do domu po klęsce wrześniowej. Zlokalizowana w lesie okolicach Lindowa i Wapiennika.
- **Obelisk z tablicą upamiętniającą walki oddziałów należących do XIX Pułku Ułanów Wołyńskich, poległych w obronie Ziemi Lipskiej**, zlokalizowany jest w okolicach mostu w Dankowie.
- **Pomnik upamiętniający bitwę Konspiracyjnego Wojska Polskiego z NKWD i UB w 1946 r.**, Kleśniska, przy drodze w rejonie Bukowej Góry.
- **Pomnik żołnierzy w Parzymiechach** - bratnia mogiła 29 ułanów (w tym pięciu oficerów) 83. Pułku Strzelców Poleskich z Kobrynia, którzy polegli przyjmując na siebie morderczy atak pancernych zagonów niemieckich w pierwszym dniu wojny (na odcinku Parzymiechy - Lipie). Na wysokim pomniku widnieje dobrze czytelna sentencja: „Ginąc w obronie ojczystych grodów, legli za wolność narodów”.
- **Pomnik Niobe w Parzymiechach** - alegoryczny pomnik przedstawiający sylwetkę klęczącej kobiety Polki. Pomnik postawiono w 1965 r. przy ul. Krzepickiej a poświęcony jest cywilnym

ofiaram niemieckiej agresji w czasie wejścia wermachtu do miejscowości. Na kamiennych tablicach widnieje 160 nazwisk mieszkańców Parzymiechów i okolicznych wiosek, z których większość została zamordowana na początku II wojny światowej.

- **Tablica poświęcona pamięci przedwojennego nauczyciela Szkoły Podstawowej w Lindowie**, por. Władysława Wilka, zamordowanego w Katyniu w 1940 r.

- **Tablica poświęcona pozostałym w konspiracji oddziałom Wojska Polskiego**, w Parzymiechach, upamiętniająca dwóch księży i organistę: ks. kanonika Bonawentury Metlera - proboszcza parafii w Parzymiechach, dyrektora Obserwatorium Astronomicznego, ks. wikariusza Józefa Daneckiego i organisty Ignacego Sobczaka, zamordowanych w bestialski sposób 2 września 1939 r.

- **Pomnik ofiar niemieckiego obozu pracy przymusowej** - przy drodze do wsi Grabarze, w pobliżu miejsca kaźni.

- **Grób zbiorowy wojenny: ks. kanonika Bonawentury Metlera** - proboszcza parafii w Parzymiechach, dyrektora Obserwatorium Astronomicznego, ks. wikariusza Józefa Daneckiego i organisty Ignacego Sobczaka zamordowanych w bestialski sposób 2 września 1939 r. Grób znajduje się na cmentarzu parafialnym w Parzymiechach.

- **Tablice pamiątkowe umieszczone na kościele parafialnym w Parzymiechach poświęcone Konspiracyjnemu Wojsku Polskiemu i ks. Bonawenturze Metlerowi.**

- **Tablica pamiątkowa na ścianie zewnętrznej kościoła w Dankowie ku czci poległych żołnierzy z oddziału partyzanckiego AK** dowodzonego przez por. A. Olejnika ps. „Babinicz”, którzy zginęli 30 stycznia 1947 r. we wsi Wapiennik w gminie Lipie w czasie walk z siłami UB.

- Tablica pamiątkowa umieszczona na kościele parafialnym w Parzymiechach poświęcona oddziałowi AK i Konspiracyjnemu Wojsku Polskiego - „Jastrzębie”, dowodzonemu przez por. A. Olejnika.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

• Gwara

W regionie gminy można zauważyć wpływ gwary śląskiej na mowę mieszkańców, szczególnie starszych osób. Mieszkańcy Lipia pracowali kiedyś w zakładach przemysłowych na Śląsku i „przywieźli” ze sobą różne śląskie słówka. Oto kilka z nich: bajzel - bałagan, chichrać się - śmiać się, cudować - wydziwiać, cyganić - kłamać, hajcować - palić w piecu, kryka - laska, trza - trzeba, fest - mocno, lacki - kaptcie, larmo - hałas, latoś - w tym roku, łazić - chodzić, na kraju - na brzegu, nazad - z powrotem, rajcować - głośno mówić, wymądrzać się, rycka - stołeczek, sień - ganek, tera - teraz, trza - trzeba, ino - tylko.

• **Legendy**- najwięcej opisanych legend o Dankowie związanych jest z kasztelanem krakowskim, Stanisławem Warszyckim⁴:

- „**Od Wielunia do Krakowa**” - Kiedy Warszycki wybierał się z Wielunia do Krakowa, mógł całą tę odległość, przebyć nie opuszczając swoich włości. Było jednak jedno miejsce, niewielka wieś, pośrodku tych dóbr należąca do drobnego szlachcica. Najbardziej drażnił do fakt, że ów szlachcic za żadną cenę nie chciał ani sprzedać wsi, ani zamienić jej na inne dobra. Warszycki pragnął jednak osiągnąć swój cel za wszelką cenę i uknuł intrygę. Pewnej wiosny zaprosił go wraz z rodziną do zamku w Dankowie i przez kilka tygodni gościł, bawił, suto karmił, honorował jak największego pana. W tym samym czasie słudzy Warszyckiego wieś szlachcica całkowicie rozebrali, ziemię zaorali i posiali na niej zboże. Kiedy szlachcic chciał wrócić do swojej wsi, długo krążył koło niej, ale nie mógł trafić, gdyż nie było po niej żadnych śladów, a wszędzie zieleniło się młode zboże. Kiedy jednak odkrył prawdę, wrócił do

⁴ Źródło T. M. Janowski „Danków nad Liswartą” (1997 r.)

Dankowa z awanturą. Warszycki przyjął go nadzwyczaj uprzejmie i wyplacił do ręki sumę znacznie przekraczającą rzeczywistą wartość wsi.

- **„O kołkach dla koni”**- W Dankowie, rodowej siedzibie, Stanisław Warszycki kazał w stajni zamkowej przybić trzy rodzaje kołków do wiązania koni: żelazne dla włościan, mieszczan i Żydów, mosiężne dla szlachty i srebrne dla znaczniejszych panów. Bezwzględnie przestrzegał tych zasad. Gdy ktoś z „żelaznych” gości pomylił się i konia przyczepił do „szlachetniejszego” kołka, kazał go chłostać na trawie i jednocześnie tłumaczyć, za co go spotyka taka kara. To samo, tylko na kobiercu, spotykało przedstawicieli wyższych stanów, mający prawo do kołka mosiężnego i srebrnego. Co ciekawego się okazało? Częściej od włościan, mieszczan i Żydów, chłostana była szlachta „mosiężna”, a najczęściej „srebrna”. Włościanie, którzy przez szlachtę byli zwykle używani do posług, celowo przywiązywali konie swych panów do niewłaściwych kołków, chcąc w ten sposób zemścić się za wyrządzone im krzywdy.

- **„Ryby na szabat”**- W Dankowie stał potężny i niedostępny zamek, należący do kasztelana Warszyckiego. Pewnego razu zwołał on tu wszystkich Żydów z okolicy i obiecał, że nada im pewne przywileje. Żydzi, nieprzyzwyczajeni do tak wielkiej łaski pana, ubrali się w reprezentacyjne szaty i przybyli do zamku. Wówczas to Warszycki oświadczył, że każdy może nałowić sobie ryb na szabat, ile tylko zapragnie. Następnie kazał pachołkom zagonić Żydów do bagnistego stawu, aby tam łowili sobie ryby.

- **„Konkurs na picie wina”** - Drobna szlachta bardzo lubiła pić wino i raczyła się tym trunkiem przy każdej nadarzającej się okazji. Warszycki ogłosił kiedyś dla okolicznej szlachty konkurs na to, kto najszybciej wypije wino z ogromnego, srebrnego pucharu. Nagrodą miał być sam ów puchar. Do konkursu zgłosił się również pewien nie ulubiany przez Warszyckiego szlachcic, który miał największe szanse na wygraną. Warszycki, nie chcąc do tego dopuścić, na dzień pucharu uwiązał na sznurku żywą mysz. Szlachcica jednak to nie przeraziło, wypił do dna wino, a następnie zjadł gryzonia. Rozweselony tym Warszycki wybaczył szlachcicowi wszelkie urazy, a oprócz pucharu podarował mu folwark w Mrzygłodzie.

- **„Jak ubodzy siali panu groch”** - Pewnego razu pan Warszycki zwołał do swego spichlerza w Dankowie ubogich z okolicy i pozwolił im zabrać sobie tyle grochu, ile tylko zdołają unieść. Ponieważ Warszycki uchodził za wielkiego skąpca, biedacy byli bardzo zdziwieni. Propozycja był jednak zbyt kusząca, aby z niej nie skorzystać. Kiedy wyszli ze spichlerza z pełnymi workami, Warszycki kazał im iść na swoje pole i zasiać groch. Najbardziej chciwi żebracy zostali ukarani, bo musieli wykonać największą pracę.

- **Legenda Mroźnej zimy w miejscowości Troniny.** Stała stara kapliczka, niedaleko niej odbywała się zabawa. Po północy grupa ludzi postanowiła wrócić do domu. Idąc zaśnieżoną drogą ujrzeni przy kapliczce kobietę. Po pewnym czasie postanowili do niej podejść i zapytać się czy jej nie pomóc. Kobieta jednak nie odpowiedziała. Jeden z mężczyzn myśląc że ta go nie słyszy, próbował ją dotknąć, lecz kobieta zsunęła się po śniegu w przeciwnym kierunku, zasłaniając swą twarz błękitną chustą. Przerażeni ludzie poszli dalej. Gdy wychodzili z lasu, przy drodze stała ta sama, patrząca ku niebu postać, odwrócona do nich tyłem. Ludzie

z krzykiem pobiegli w stronę pól. Zbliżając się do celu, usłyszeli idącą za nimi kobietę. Ludzie zaczęli panikować i uciekać. Jeden z mężczyzn wchodząc do swojego domu ujrzał palący się kominek i parzącą się herbatę. Człowiek z przerażenia uciekł do swojego sąsiada, a gdy na drugi dzień wrócił do swojego domu, wszystko było w jak najlepszym porządku.

• Lokalne potrawy

Jedną z lokalnych potraw są „Pierogi prosto z pieca”. Pierogi mają kształt rogalika o dł. 8 - 10 cm., szer. 5 cm., wys. 4 cm, w zależności od wielkości wykrojonego koła ciasta, które nadziewane jest farszem. Dominującym składnikiem nadzienia jest kasza gryczana z dodatkiem wątróbki drobiowej. Dodatek jabłka, majeranku, podsmażonej cebuli nadają słodkavo - pikantny smak i aromat. Uformowane w kształcie rogalika i posmarowane żółtkiem po upieczeniu w piekarniku nabierają pięknego złocisto koloru. Są chrupiące z zewnątrz, a jednocześnie pulchne i miękkie, dzięki obecności drożdży w cieście. Podaje się je do białego żuru, jak i również można je spożywać same na gorąco lub na zimno.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Lipie nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Lipie znajduje się 12 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 6 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Lipie

LP.	ADRES	OBIEKT	NUMER REJESTRU ZABYTKÓW, DATA WPISU
1	Danków	Kościół pw. Świętego Stanisława Biskupa, z XVII w., późnorenesansowy. Granice ochrony obejmują obiekt wraz z otaczającym go murem i sienią w murze od południowego wschodu	A/51/76 16.02.1978 r. woj. częstochowskie A/1106/69 27 XII 1969 woj. katowickie
2	Danków	Twierdza z XVII w., od 1823 r. w ruinie - fortyfikacje bastionowe, w ich obrębie w części północnej kościół i fragment murów tzw. domku kasztelanowej, obwarowania ziemne o pełnym profilu ze szarpą, od półn., płd. i zach. fosa. Granice ochrony obejmują całość założenia i otoczenie w promieniu 100 metrów od linii zewnętrznej fosy	A/52/76 01.03 1978 r. woj. częstochowskie A/1107/69 27.12.1969 r. woj. katowickie
3	Danków	Stanowisko archeologiczne nr 3/6 (AZP 82-45) - osada kultury łużyckiej	C/269/78 woj. częstochowskie C/1134/75 woj. katowickie z dnia 18.09.1970 r.
4	Danków	Stanowisko archeologiczne nr 6/3 (AZP 83-45)- osada z okresu mezolitu, neolitu i kultury łużyckiej	C/270/78 woj. częstochowskie C/926/68 woj. katowickie z dnia 16.VIII.1968 r.
5	Lipie	Stanowisko archeologiczne nr 1- osada z okresu wpływów rzymskich	C/304/78 woj. częstochowskie C/953/68 woj. katowickie z dnia 20.11.1968 r.
6	Natolin nr 33	Dom drewniany, zwany starą szkołą, wzniesiony w połowie XIX wieku jako leśniczówka w miejscowości Kleśniska, w 1885 r. przeniesiony do Natolina. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie ścian zewnętrznych	A/363/11 28 XII 2011
7	Parzymiechy	Kościół parafialny pw. Świętych Piotra i Pawła, z XV w., gotycki, przebudowany. Granice ochrony obejmują obiekt i	A/62/76 17.02.1978 r. woj. częstochowskie

		otoczenie w ramach ogrodzenia	A/1123/69 27.12.1969 r. woj. katowickie
8	Parzymiechy	Pozostałości zespołu dworskiego - zabudowania gospodarcze i park krajobrazowy - w ramach ogrodzenia	A/63/76 01.03.1978 r. woj. częstochowskie
9	Parzymiechy	Park w pfn. - wsch. krańcu wsi, z XVIII w., krajobrazowy, z zachowanymi śladami alei oraz stawami. Granice ochrony obejmują całość założenia parkowego na obszarze około 10 ha w ramach ogrodzenia	A/1127/69 27.12.1969 r. woj. katowickie
10	Zbrojewsko	Stanowisko archeologiczne nr 1/58 (AZP 83-45) - średniowieczny gródek stożkowy	C/246/78 woj. częstochowskie C/927/68 woj. katowickie z dnia 16.VIII.1968 r.
11	Zbrojewsko	Stanowisko archeologiczne nr 3/59 (AZP 83-45) - cmentarzysko kultury łużyckiej	C/249/78 woj. częstochowskie C/928/68 woj. katowickie z dnia 16.VIII.1968 r.
12	Zbrojewsko	Stanowisko archeologiczne nr 4/60 (AZP 83-45) - osada kultury łużyckiej i kultury przeworskiej	C/356/78 woj. częstochowskie C/929/68 woj. katowickie z dnia 16.VIII.1968 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Informacje dotyczące zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach Delegatura w Częstochowie.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem

zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Lipie została wykonana przy opracowaniu niniejszego Programu. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Lipie przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 2.

Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Lipie

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	NR	NR DZIAŁKI	OBIEKT
1	Albertów		nr 35	229/1, 229/2	budynek mieszkalny
2	Danków		nr 11	2170/1	młyn
3	Danków		nr 11	2170/1	stolarnia
4	Danków			1967, 1974, 2134, 2142, 2153/7	ruiny zamku, twierdza wraz z otoczeniem w promieniu 100m od zewnętrznej fosy
5	Danków			1967	brama Krzepicka (brama w forcie południowym)
6	Danków			1967	brama w forcie północnym
7	Danków			1967	fortyfikacja bastionowa
8	Danków			1967	fragmenty murów tzw. Dom kasztelanowej
9	Danków			1967	kościół parafialny pw. Św. Stanisława Biskupa w zespole
10	Danków			1967	obwarowania ziemne
11	Danków			1967	zespół kościoła parafialnego pw. Św. Stanisława Biskupa
12	Danków			2164	cmentarz grzebalny rzymsko – katolicki
13	Julianów		12	17/1	bud. mieszkalny
14	Julianów		25	35/1	bud. mieszkalny

15	Lindów		nr 5	150	budynek mieszkalno-gospodarczy
16	Lindów		nr 7	151/1	budynek mieszkalno-gospodarczy
17	Lindów		nr 8	70/9	budynek mieszkalno-gospodarczy
18	Lindów		nr 9	128/5	budynek mieszkalny
19	Lindów	w obrębie nowo założonego cmentarza rzymsko – katolickiego		99/1	cmentarz ewangelicki
20	Lindów			176	mogiła nieznanego żołnierza
21	Lipie	ul. Częstochowska	k. nr 114	333	kapliczka
22	Lipie	ul. Dworska		229/17	obora ob. chlewnia w zespole folwarcznym
23	Lipie	ul. Parkowa	1a	229/27	oficyna dworska, budynek zarządcy w zespole dworsko-parkowym, ob. bud. mieszkalny
24	Lipie	ul. Parkowa	1a	229/27	wieża wodociągowa w zespole dworsko-parkowym
25	Lipie	ul. Parkowa	2	229/3	dwór w zespole dworsko-parkowym
26	Lipie	ul. Parkowa	nr 10	231/18	stodoły w zespole folwarcznym
27	Lipie	ul. Parkowa	nr 10	231/18	stajnia, ob. warsztaty naprawcze w zespole folwarcznym
28	Lipie	ul. Parkowa	nr 12	231/10	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym
29	Lipie	ul. Parkowa	nr 12	231/10	budynek mieszkalny w zespole folwarcznym, ob. przedszkole
30	Lipie	ul. Parkowa, ul. Dworska		dz. nr 229/1, 229/3, 229/9, 229/10, 229/11, 229/12, 229/13, 229/15, 229/17, 229/20, 229/22, 229/23, 229/24, 229/26, 229/27, 229/29, 229/36, 244, 245	park krajobrazowy w zespole dworsko-parkowym

31	Lipie	ul. Parkowa, ul. Dworska, ul. Stawowa		229/17, 229/36, 231/10, 231/18	zespół folwarczny
32	Lipie	ul. Parkowa		dz. nr 229/1, 229/3, 229/9, 229/10, 229/11, 229/12, 229/13, 229/15, 229/17, 229/20, 229/22, 229/23, 229/24, 229/26, 229/27, 229/29, 229/36, 244, 245	zespół dworsko- parkowy
33	Lipie	ul. Stawowa	1	229/36	czworak w zespole folwarcznym, ob. bud. mieszkalny
34	Natolin		nr 33	76	dworek myśliwski, ob. bud. mieszkalny zwany starą szkołą
35	Natolin		nr 47	93	dawny zbór ewangelicki, ob. bud. mieszkalny
36	Natolin			196	cmentarz ewangelicki
37	Parzymiechy	ul. Częstochowska	nr 10a	546/1	młyn
38	Parzymiechy	ul. Częstochowska, ul. Parkowa		333/8, 333/10, 333/11	zabudowania gospodarcze w zespole dworskim
39	Parzymiechy	ul. Częstochowska, ul. Parkowa		333/10, 333/11	park krajobrazowy z zachowanymi śladami alei oraz stawami w zespole dworskim
40	Parzymiechy	ul. Częstochowska, ul. Parkowa		333/10, 333/11	pozostałości zespołu dworskiego
41	Parzymiechy	ul. Częstochowska, ul. Parkowa		333/11	łazienki parkowe w zespole dworskim
42	Parzymiechy	ul. Częstochowska, ul. Parkowa		333/11	oficyna dworska, ob. Zakład Lecznictwa Odwykowego w zespole dworskim
43	Parzymiechy	ul. Krzepicka	nr 2	510	kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła w granicach ogrodzenia
44	Parzymiechy	ul. Ks. B. Metlera	nr 1	474	budynek mieszkalny
45	Parzymiechy	ul. Ks. B. Metlera	nr 2	478	budynek mieszkalny
46	Parzymiechy	ul. Ks. B. Metlera - cmentarz		468	cmentarna kwatera Potockich

		parafialny			
47	Parzymiechy	ul. Ks. B. Metlera		468	cmentarz grzebalny rzymsko - katolicki
48	Rębielice Szlacheckie		nr 10	386	aleja kasztanowa w zespole folwarcznym
49	Rębielice Szlacheckie		nr 10	386	obora w zespole folwarcznym
50	Rębielice Szlacheckie		nr 10	386	spichlerz w zespole folwarcznym
51	Rębielice Szlacheckie		nr 121	1516/2, 1516/3, 1527	młyn wodny zwany Regina
52	Troniny	za nr 10		74/2	stary młyn
53	Wapiennik			241	piec do wypalania wapna

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Lipie. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej

ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) - podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Na obszarze gminy Lipie zlokalizowano 139 stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, w tym 6 wpisanych jest do rejestru zabytków (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Lipie

NP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STAN. W MIEJSC.	NR STAN. NA OBSZARZE
1	Albertów	82-45	1	1
2	Albertów	82-46	2	1
3	Albertów	82-46	3	2
4	Albertów	82-46	4	3
5	Albertów	82-46	5	4
6	Albertów	82-46	6	5
7	Albertów	82-46	7	6
8	Albertów	82-46	8	7
9	Albertów	82-46	9	8
10	Brzózki	82-45	1	2
11	Brzózki	82-45	2	3
12	Brzózki	82-45	3	4
13	Danków	82-45	1	5
14	Danków	82-45	3	6
15	Danków	82-45	4	7
16	Danków	82-45	7	8
17	Danków	82-45	8	9
18	Danków	82-45	9	10
19	Danków	82-45	10	11
20	Danków	82-45	11	12
21	Danków	82-45	12	13
22	Danków	82-45	13	14
23	Danków	82-45	14	15

24	Danków	82-45	15	16
25	Danków	82-45	16	17
26	Danków	82-45	17	18
27	Danków	82-45	18	19
28	Danków	82-45	19	20
29	Danków	83-45	2	1
30	Danków	83-45	5	2
31	Danków	83-45	6	3
32	Giętkowizna	81-45	1	1
33	Giętkowizna	81-45	2	2
34	Giętkowizna	81-45	3	3
35	Giętkowizna	81-45	4	4
36	Giętkowizna	81-45	5	5
37	Giętkowizna	81-45	6	6
38	Giętkowizna	81-45	7	7
39	Giętkowizna	81-45	8	8
40	Giętkowizna	81-45	9	9
41	Grabarze	81-45	1	10
42	Grabarze	81-45	2	11
43	Grabarze	81-45	3	12
44	Julianów	81-46	1	10
45	Julianów	81-46	2	11
46	Kleśniska	81-45	3	13
47	Kleśniska	81-45	4	14
48	Lindów	81-46	1	12
49	Lindów	81-46	2	13
50	Lipie	-	1	-
51	Lipie	82-45	1	26
52	Lipie	82-45	2	27
53	Lipie	82-45	3	28
54	Lipie	82-45	4	29
55	Lipie	82-45	5	30
56	Lipie	82-45	6	31

57	Lipie	82-45	7	32
58	Lipie	82-45	8	33
59	Lipie	82-45	9	34
60	Lipie	82-45	10	35
61	Lipie	82-45	11	68
62	Napoleon	82-45	1	36
63	Napoleon	82-45	2	37
64	Parzymiechy	81-45	1	15
65	Parzymiechy	81-45	5	16
66	Parzymiechy	81-45	6	17
67	Parzymiechy	81-45	7	18
68	Parzymiechy	81-45	8	19
69	Parzymiechy	81-45	9	20
70	Parzymiechy	81-45	10	21
71	Parzymiechy	81-45	11	22
72	Parzymiechy	81-45	12	23
73	Parzymiechy	82-45	2	38
74	Parzymiechy	82-45	3	39
75	Parzymiechy	82-45	4	40
76	Rębielice Szlacheckie	82-46	1	26
77	Rębielice Szlacheckie	82-46	2	27
78	Rębielice Szlacheckie	82-46	3	28
79	Rębielice Szlacheckie	82-46	4	29
80	Rębielice Szlacheckie	82-46	5	30
81	Rębielice Szlacheckie	82-46	6	31
82	Rębielice Szlacheckie	82-46	7	32
83	Rębielice Szlacheckie	82-46	8	33
84	Rębielice Szlacheckie	82-46	9	34
85	Rębielice Szlacheckie	82-46	10	35
86	Rębielice Szlacheckie	82-46	11	36
87	Rębielice Szlacheckie	82-46	12	37
88	Rębielice Szlacheckie	82-46	13	38
89	Rębielice Szlacheckie	82-46	14	39

90	Rębielice Szlacheckie	82-46	15	40
91	Rębielice Szlacheckie	82-46	16	41
92	Rębielice Szlacheckie	82-46	17	42
93	Rębielice Szlacheckie	82-46	18	43
94	Rębielice Szlacheckie	82-46	19	44
95	Rębielice Szlacheckie	82-46	-	45
96	Stanisławów	82-46	1	46
97	Stanisławów	82-46	2	47
98	Szyszków	81-46	7	20
99	Szyszków	82-46	1	48
100	Szyszków	82-46	2	49
101	Szyszków	82-46	3	50
102	Szyszków	82-46	4	51
103	Szyszków	82-46	5	52
104	Szyszków	82-46	6	53
105	Troniny (łyżniaki)	82-45	2	42
106	Troniny (łyżniaki)	82-45	3	43
107	Troniny (łyżniaki)	82-45	4	44
108	Troniny	82-45	1	41
109	Troniny	82-46	1	54
110	Troniny	82-46	5	55
111	Wapiennik	81-46	1	21
112	Wapiennik	81-46	2	22
113	Wapiennik	81-46	3	23
114	Wapiennik	81-46	4	24
115	Wapiennik	81-46	5	25
116	Wapiennik	81-46	6	26
117	Wapiennik	81-46	7	27
118	Wapiennik	81-46	8	28
119	Wapiennik	81-46	9	29
120	Zbrojewsko	82-45	2	54
121	Zbrojewsko	82-45	8	55
122	Zbrojewsko	82-45	9	56

123	Zbrojewsko	82-45	10	57
124	Zbrojewsko	82-45	11	58
125	Zbrojewsko	82-45	12	59
126	Zbrojewsko	82-45	13	60
127	Zbrojewsko	82-45	14	61
128	Zbrojewsko	82-45	15	62
129	Zbrojewsko	83-45	1	58
130	Zbrojewsko	83-45	3	59
131	Zbrojewsko	83-45	4	60
132	Zbrojewsko	83-45	5	61
133	Zbrojewsko	83-45	6	62
134	Zbrojewsko	83-45	7	63
135	Zimnowoda	82-45	1	63
136	Zimnowoda	82-45	2	64
137	Zimnowoda	82-45	3	65
138	Zimnowoda	82-45	4	66
139	Zimnowoda	82-45	5	67

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które

społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Lipie. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY LIPIE	SŁABE STRONY GMINY LIPIE
• atrakcyjne położenie przyrodniczo - krajobrazowe; • dobre warunki do rozwoju turystyki, ekoturystyki, agroturystyki i rekreacji; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniające zapisy dotyczące ochrony zabytków; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • oznakowany szlak turystyczny - „Szlak rezerwatów przyrody”; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury, Kół Gospodyń Wiejskich oraz 6 stowarzyszeń; • organizowanie imprez kulturalnych (Jarmark nad Liswartą oraz organizowane imprezy przez Gminny Ośrodek Kultury i Gminną Bibliotekę); mających na celu promocję gminy; • obiekty sakralne stanowiące wyróżniki	• niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewielki stan środków finansowych na ochronę zabytków; • znikoma edukacja na temat ochrony dziedzictwa kulturowego; • nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych; • mało skuteczna promocja dziedzictwa kulturowego regionu; • brak odrębnego punktu informacyjnego promującego walory turystyczne gminy; • słabo rozwinięta baza turystyczna, niewykorzystanie walorów turystycznych gminy; • Niewystarczająca promocja i rozwój turystyki wodnej w oparciu o przepływającą przez gminę Liswartę; • niewystarczająca ilość wytyczonych

w skali ponadlokalnej (Danków); • zachowanie obiektów o dużej wartości kulturowej; • objęte ochroną obszary cenne przyrodniczo: rezerваты przyrody, park krajobrazowy, Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk Natura 2000 oraz pomniki przyrody.	i oznakowanych szlaków turystycznych pieszych i rowerowych.

SZANSE GMINY LIPIE	ZAGROŻENIA GMINY LIPIE
• fundusze pomocowe; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego; • wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego gminy; • duży potencjał rozwojowy wynikający z lokalizacji gminy przy aglomeracji śląskiej oraz Częstochowy; • wzmacnianie wśród mieszkańców świadomości i tożsamości związanej z tzw. „małą ojczyzną” i jej walorami; • przekazywanie przyszłym pokoleniom przykładu z dbania i jednocześnie	• brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • niedostateczny nadzór nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych (niewpisanych do rejestru zabytków); • zastój rozwoju turystyki; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem pieniędzy z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym; • zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe, a często i bezprawne przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację; • nośniki reklamowe wpływające wizualnie negatywnie na otoczenie obiektów i zespołów zabytkowych, często instalowanych również na samych obiektach;

rozwijania dziedzictwa kulturowego.	• nie podejmowanie przez właścicieli koniecznych remontów budynków zabytkowych lub inwestycje związane z ich przekształceniem powodującym utratę cech zabytkowych (rozbudowy, przebudowy, nadbudowy); • wymiana oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej na okna i drzwi wykonane z PCV nie pozwalające odtwarzać dawnych elementów detalu; • w odniesieniu do dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy: - inwestycje budowlane i przemysłowe, - głęboka orka w obrębie pól, - działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali - wykorzystywanie ciężkiego sprzętu w rolnictwie - rozwój budownictwa na obrzeżach wsi oraz budowa dróg i obwodnic, czyli te inwestycje, które wymagają prowadzenia prac ziemno - budowlanych.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Lipie

Problematyka związana z opieką nad zabytkami stanowi dla samorządu gminy Lipie istotny obszar z uwagi na możliwość podejmowania działań na szerszą skalę niż w przypadku indywidualnych właścicieli, a także ze względu na prawny obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych, szerzenie świadomości społecznej oraz wskazywanie kierunków rozwoju podmiotom prywatnym i działania promocyjne budujące wizerunek i prestiż gminy.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy zostało opracowanych dwa priorytety (Tabele nr 5, 6), które są rozwinięciem celów Programu. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność wcielenia ich w życie. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w trzeciej kolumnie każdej z tabeli, natomiast podmiot odpowiedzialny za realizację zadania w ostatnich kolumnach w Tabelach nr 5, 6.

Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zahamowanie procesu degradacji obiektów zabytkowych i poprawa ich stanu zachowania	Monitoring stanu zachowania zabytków, zwłaszcza tych będących w stanie zagrożenia, współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, polegającej na powiadamianiu go o przypadkach niszczenia zabytków objętych ochroną konserwatorską, nie będących własnością gminy.	Ilość koniecznych interwencji, ilość przeznaczonych/ wydanych środków

	Zaplanowanie prac remontowych/porządkowych dla obiektów: Bramy Krzepickiej , Park Parzymiechy. Poprzez: zrobienie ekspertyz, oszacowanie kosztorysu prac, pozyskanie środków zewnętrznych na realizację itp.	Jakie działania zostały podjęte, czy udało się pozyskać środki na realizację, wysokość środków
	Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania.	Jakie działania zostały podjęte, ilość pozyskanych środków
	Szkolenie właścicieli i posiadaczy zabytków, osób duchownych zarządzających zabytkami sakralnymi, przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych oraz pracowników samorządowych odpowiednich wydziałów z zakresu ochrony i konserwacji zabytków, pozyskiwania środków finansowych oraz nadzoru inwestorskiego prac renowacyjnych przy zabytkach.	Ilość przeprowadzonych szkoleń, ilość osób biorących udział, ilość osób przeprowadzających szkolenie
	Opracowanie systemu nagradzania za najlepiej utrzymany zabytek w gminie.	Czy opracowano system, ilość przeznaczonych środków
	Ochrona dziedzictwa archeologicznego. Respektowanie wyznaczonych stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych przy sporządzaniu dokumentów planistycznych. Wprowadzenie zapisu zapewniającego prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych.	Czy wprowadzono zapisy, czy zasady były przestrzegane
	Opracowanie oraz uchwalenie uchwały w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach. Z uwagi na fakt, iż gmina nie jest właścicielem żadnych obiektów ujętych w gez i wpisanych do rejestru zabytków, nie ma ona możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad tymi zabytkami, a co za tym idzie wpływać także na	Czy opracowano i przyjęto uchwałę, ilość przyznanych dotacji, wysokość wnioskowanych/ udzielonych dotacji

	sposób ich użytkowania. Jedyną formą bezpośredniego udziału w opiece nad zabytkami z terenu gminy nie będącymi jej własnością jest udzielanie dotacji na prace konserwatorskie.	
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony; 3. systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 4. propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji; 5. udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
	Jasne i czytelne zaprezentowanie wszystkich form ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy - szczegółowe oznaczenie zabytków i lokalizacji terenów objętych ochroną.	Czy oznakowano obiekty, czy znalazły się informacje o formach ochrony zabytków
	Opracowanie oraz okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano plan

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami.	Czy ewidencja została umieszczona na stronie, ilość odston
	Zapoznanie mieszkańców, przede wszystkim właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Forma przekazania informacji, ilość osób poinformowanych
	Stworzenie „vademecum” poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków, gdzie zostaną określone także warunki współpracy z właścicielami.	Czy stworzono „vademecum”
	Współpraca z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na ulicach i drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich dojazdowych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów - głównie do najcenniejszych zabytków gminy. Ciągła dbałość o tablice już umieszczone oraz oznakowanie zabytków, aby swą estetyką i formą zachęcały do odwiedzenia tych miejsc.	Czy podjęto współpracę, ilość oznakowanych obiektów
	Oznaczenie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody w terenie: - umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych, - oznaczenie cmentarzy, miejsc pocmentarnych, parków, miejsc pamięci.	Ilość oznakowanych obiektów
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji/folderów/ przewodników
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach	Jak przekazywane są informacje, ilość

gminy	konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	odkryć, z kim współpracowano
	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną.	Czy zorganizowano konkurs, czy opracowano trasę
Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.	Ilość osób szkolonych, ilość odbytych szkoleń, zakres szkoleń
	Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz dziedzictwem materialnym i sposobami jego ochrony, np. poprzez organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych połączonych z prezentacją najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii.	Jak wyglądała edukacja, jakie podjęto działania, ilość osób biorących udział, czy podjęto działania długofalowe oraz ich plan
	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.	Ilość zorganizowanych wydarzeń, ilość przeznaczonych na ten cel środków, ilość osób biorących udział, jakie jednostki brały udział w zadaniu
	Aktywne wspieranie wydawania aktualnych map turystycznych w regionie obejmujących także teren gminy. Rozważenie wydania własnej kompleksowej mapy turystycznej zawierającej m. in. szlaki turystyczne i wszystkie zabytki.	Czy podjęto współpracę, czy wydano mapę
	Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.	Jakie podjęto działania, przy jakich obiektach, ilość osób biorących udział, ilość przeznaczonych na ten cel środków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;
 - Rozporządzenie Ministra Kultury w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2017 poz. 1265);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczenia i noszenia;
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. nr 212, poz. 2153);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. nr 30, poz. 259);
 - Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. 2011 r. nr 89, poz. 510);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 r. nr 71, poz. 650).

• **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
- ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
- ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Lipie;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji programu.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Gminnego programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji.

• Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Środki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ŚWKZ) - w jednym roku budżetowym wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji lub refundacji do wszystkich ww. organów. Suma przyznanych dofinansowań nie może przekroczyć 100% kosztów zadania wskazanego we wnioskach. Zaleca się, aby składane wnioski zawierały jednakowe zakresy prac oraz pokrywające się kosztorysy. W przypadku uzyskania dofinansowania ze środków publicznych (dotacji bądź refundacji), wnioskodawca może wystąpić o kolejne dofinansowanie (dotację bądź refundację) na ten sam zakres prac dopiero po upływie 10 lat. Terminy składania wniosków: wniosek o dotację - do 28 lutego br., wniosek o refundację - do 30 czerwca br. Wnioskodawca może wystąpić z wnioskiem o udzielenie dotacji bądź refundacji w wysokości:

- do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru w przypadku, jeżeli:
 - a) zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
 - b) zabytek wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
 - c) stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja przyznawana przez ŚWKZ może obejmować wyłącznie prace wykonywane w roku złożenia wniosku na podstawie aktualnych pozwoleń.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego - udzielane są na podstawie przyjętej uchwały nr uchwały nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Z budżetu Województwa Śląskiego mogą być udzielane dotacje celowe, zwane dalej „dotacjami”, na planowane w danym roku kalendarzowym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej „pracami”, przy zabytkach znajdujących się w województwie śląskim, wpisanych do rejestru zabytków. Celem udzielania dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego. Wysokość środków na zadanie określone w ust. 1 określa corocznie Sejmik Województwa Śląskiego w uchwale budżetowej. Dotacja może być udzielona każdemu kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa § 1 ust. 1, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki. Warunkiem udzielenia dotacji jest złożenie wniosku przez uprawniony podmiot.

Dotacje z budżetu Powiatu Kłobuckiego - udzielane są zgodnie z przyjętą uchwałą nr 384/XLIII/2006 Rady Powiatu z dnia 20 października 2006 r. w zasad i trybu udzielania dotacji z budżetu Powiatu Kłobuckiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

Gmina Lipie nie posiada uchwały dotyczącej przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż

poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilane ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia

społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji dokumentu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się jego obsługą. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

• **Fundusz Kościelny**

Osoby prawne, związane z Kościołem, mogą liczyć na wsparcie z Funduszu Kościelnego. Dotacje są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i tylko na wykonywanie podstawowych prac, zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017

Programy na 2017 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- Kolekcje muzealne,
- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona zabytków,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą,
- Badanie polskich strat wojennych.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
 - a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.
- 2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury

i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Orientacyjna kwota przewidziana na nabory w 2015 r. to blisko 2,6 mld zł. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

- **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego 2014 - 2020**

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014 - 2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa Śląskiego.

Program składa się z 10 Osi Priorytetowych, na realizację których przeznaczone zostanie 1,6 mld euro. Zdecydowana większość środków ok. 72% całkowitej alokacji przeznaczonej na Program pochodzić będzie z EFRR. 1,15 mld zostanie przeznaczone na rozwój potencjału społeczno - gospodarczego poprzez wspieranie projektów zakładających wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej, poprawę ochrony środowiska. Pozostałe 28% czyli ok. 450 mln euro budżetu Programu pochodzące z EFS. ukierunkowanych zostanie na wyrównywanie szans na rynku pracy, wzrost zatrudnienia, inwestycje w kapitał ludzki. W ramach osi priorytetowej V. Ochrona Środowiska i Efektywne Wykorzystanie Zasobów przewiduje, priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, cel szczegółowy priorytetu to ochrona dziedzictwa

kulturowego oraz rozwój zasobów kultury, wspierane będą działania, polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy obiektach stanowiących zasób dziedzictwa kulturowego regionu i w ich otoczeniu wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń. Ponadto, wsparcie dotyczyć będzie rozwoju zasobów kultury, w tym między innymi dotyczące budowy, przebudowy i renowacji obiektów instytucji kultury oraz zakupu trwałego wyposażenia wpływającego na unowocześnienie tych obiektów.

W ramach osi priorytetowej V RPO WSL 2014 - 2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego 6c wyznaczono jeden cel szczegółowy: zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu. Środki będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru śląskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, Szlaku Zabytków Techniki, ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także w mniejszym stopniu na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego. Wspierane będą następujące przedsięwzięcia:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

Maksymalna wartość pojedynczego projektu w obszarze kultury wynosi 5 mln EUR kosztów całkowitych.

Realizacja zaprogramowanych działań przyczyni się do poprawy konkurencyjności regionalnej gospodarki poprzez zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów kulturowych. Dzięki realizacji priorytetu, zgodnie z założeniami, na wsparcie do 2023 r. może liczyć co najmniej 40 obiektów zabytkowych lub ich zespołów.

10. Realizacja i finansowanie przez gminę Lipie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Lipie;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gmina Lipie.

W budżecie gminy zabezpieczone są środki przeznaczone na zabytki. Kwota ta nie jest stała, jest uzależniona od ilości wniosków. Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2017 - 2020 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

Podsumowanie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie na lata 2017 - 2020 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych.

Ważnym elementem przyjętego dokumentu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji.

Przyjęty dokument akcentuje rolę gminy w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Lipie na lata 2017 - 2020 podkreśla rolę całej społeczności lokalnej - właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Lipiu;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach Delegatura w Częstochowie;
17. Źródło T. M. Janowski „Danków nad Liswartą” (1997 r.);
18. Geologiczne i geomorfologiczne uwarunkowania lokalizacji dawnych młynów wodnych nad Dolną Liswartą, Maria Fajer, Beata Woskowicz - Ślęzak;
19. www.lipie.pl;
20. www.nid.pl;
21. www.nimoz.pl;
22. www.stat.gov.pl/gus;
23. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel i zdjęć

- 1.** Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Lipie;
- 2.** Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Lipie;
- 3.** Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Lipie;
- 4.** Tabela nr 4. Analiza SWOT;
- 5.** Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
- 6.** Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
- 7.** Zdjęcie nr 1, 2. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika, Danków;
- 8.** Zdjęcie nr 3. Kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła, ul. Krzepicka 2;
- 9.** Zdjęcie 4. Kaplica Dzięczynna Św. Jana w Lipiu, ul. Częstochowska, k. nr 114;
- 10.** Zdjęcia nr 5, 6, 7, 8. Założenie obronne, Danków;
- 11.** Zdjęcie nr 9. Brama Krzepicka (brama w forcie południowym), Danków;
- 12.** Zdjęcie nr 10. Staropolski dworek, ul. Parkowa 2, Lipie;
- 13.** Zdjęcie nr 11. Oficyna w zespole;
- 14.** Zdjęcie nr 12. Łazienka w zespole;
- 15.** Zdjęcie nr 13. Park w zespole;
- 16.** Zdjęcie nr 14. Budynek gospodarczy w zespole;
- 17.** Zdjęcie nr 15. Wieża wodociągowa w zespole dworsko - parkowym, ul. Parkowa 1a, Lipie;
- 18.** Zdjęcie nr 16. Młyn wodny zwany Regina, Rębielice Szlacheckie nr 121;
- 19.** Zdjęcie nr 17. Stary młyn, Troniny;
- 20.** Zdjęcie nr 18. Piec do wypalania wapna, Wapiennik.